

МІНІСТЕРСТВО МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
Факультет магістратури, заочного навчання та підвищення кваліфікації
Кафедра футболу та хокею
ГЕВОРКЯН МИХАЙЛО РУДОЛЬФОВИЧ

ТЕХНІКО-ТАКТИЧНА ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ КВАЛІФІКОВАНИХ
ФУТБОЛІСТІВ РІЗНИХ ІГРОВИХ АМПЛУА

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній рівень	Другий магістерський
галузь знань	01 Освіта/Педагогіка
спеціальність	017 Фізична культура і спорт
спеціалізація	«Тренувальна діяльність в обраному виді спорту (футбол)

Науковий керівник: Журід Сергій Миколайович, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент

Харків 2026

АНОТАЦІЯ
кваліфікаційної роботи
ГЕВОРКЯНА МИХАЙЛА РУДОЛЬФОВИЧА

ТЕХНІКО-ТАКТИЧНА ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ КВАЛІФІКОВАНИХ
ФУТБОЛІСТІВ РІЗНИХ ІГРОВИХ АМПЛУА

Анотація. У роботі розглянуто особливості техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих футболістів різних ігрових амплуа. Визначено основні показники ефективності техніко-тактичних дій гравців та проаналізовано їх відмінності залежно від позиції на полі. Наведено результати педагогічних спостережень і практичних досліджень, що дозволяють оптимізувати тренувальний процес відповідно до специфіки амплуа.

Проблема вдосконалення техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих футболістів є однією з ключових у сучасному спорті. Високий рівень змагальної діяльності вимагає від гравців не лише досконалого володіння технічними прийомами, а й уміння ефективно застосовувати їх у конкретних ігрових ситуаціях. Особливої уваги потребує вивчення особливостей підготовки спортсменів різних ігрових амплуа, адже вимоги до дій нападників, півзахисників, захисників мають суттєві відмінності.

Мета роботи. Визначити техніко-тактичну підготовленість кваліфікованих футболістів різних ігрових амплуа шляхом виявлення їх специфічних особливостей і розроблення методичних рекомендацій щодо вдосконалення навчально-тренувального процесу.

Задачі дослідження

1. Ознайомитися зі станом питання з даної тематики в літературних джерелах.
2. Визначити кількісні та якісні показники техніко-тактичних дій кваліфікованих футболістів різного ігрового амплуа під час змагальної діяльності.
3. Виявити особливості техніко-тактичних дій гравців різного амплуа, їх відсоткове співвідношення у загальній структурі гри команди «Металіст 1925» м. Харків.
4. Провести порівняльний аналіз використання різних техніко-тактичних прийомів гравцями різного амплуа.

Матеріал і методи дослідження. З метою визначення особливостей організації гри та виділення критеріїв, які обумовлюють її ефективність у футболістів різного амплуа, були зареєстровані показники змагальної діяльності футболістів високої кваліфікації різних амплуа в іграх команди «Металіст 1925» м. Харків у чемпіонаті Прем'єр-ліги у 2025 році, які поділялися на:

- крайніх захисників (n=44),
- останніх (задніх, вільних) центральних захисників (n=56),
- опорних центральних півзахисників (n=35),

- крайніх півзахисників (n=28),
- центральних півзахисників (n=42),
- нападників (n=25).

Використано методи: педагогічних спостережень, відеоаналіз матчів, інструментальні методи запису змагальної діяльності за допомогою комп'ютерної програми «Статистика-футбол», математико-статистичні методи.

Висновки

1. Техніко-тактична підготовленість футболістів різних амплуа має виражену специфіку, що зумовлює необхідність диференційованого підходу у тренувальному процесі.

2. Отримані результати досліджень дозволили виявити відмінності у показниках кількості та ефективності використання основних техніко-тактичних елементів під час матчів у гравців різних ігрових амплуа. Особливо суттєві відмінності відмічені по ударах по воротах, подачам м'яча в простих ситуаціях, а також в веденнях м'яча та відборі м'яча у суперника.

3. Проведений аналіз змагальної діяльності дозволив установити, що для крайніх захисників характерно більш часте використання тих дій з м'ячем, які дозволяють йому успішно вирішувати як виключно захисні, так і, в разі підключення, задачі атакуючого плану, аж до виконання завершальних ударів по воротах суперника.

4. В ході роботи виявлені об'єми та відсоток браку окремих техніко-тактичних прийомів гравців різного амплуа, а також показники гравців різних амплуа в межах цих ліній.

5. Визначені завдання для гравців різних амплуа, їх обов'язки, які витікають з умов, що складаються на поле під час змагальної діяльності, що дає можливість об'єктивніше проводити розбір і установку на ігри.

6. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку інтегрованих моделей техніко-тактичної підготовки з використанням цифрових технологій аналізу гри (системи GPS-трекінгу, відеоаналітики, показників навантаження).

Ключові слова: техніко-тактична підготовленість, кількісні та якісні показники техніко-тактичної підготовленості, кваліфіковані футболісти різних ігрових амплуа.

ANNOTATION
of the qualification work
GEVORKIAN MYKHAYL RUDOLFOVYCH
TECHNICAL AND TACTICAL TRAINING OF QUALIFIED FOOTBALL
PLAYERS OF VARIOUS PLAYING ROLE

Annotation. The paper examines the features of technical and tactical preparedness of qualified football players of various playing roles. The main indicators of the effectiveness of technical and tactical actions of players are determined and their differences are analyzed depending on the position on the field. The results of pedagogical observations and practical research are presented, allowing to optimize the training process in accordance with the specifics of the role.

The problem of improving the technical and tactical preparedness of qualified football players is one of the key ones in modern sports. A high level of competitive activity requires players not only perfect mastery of technical techniques, but also the ability to effectively apply them in specific game situations. Special attention needs to be paid to studying the specifics of training athletes of different playing roles, as the requirements for the actions of attackers, midfielders, and defenders have significant differences.

Purpose of the work: To determine the technical and tactical preparedness of qualified football players of various playing roles by identifying their specific features and developing methodological recommendations for improving the educational and training process.

Research objectives

1. To familiarize yourself with the state of the issue on this topic in literary sources.
2. To determine the quantitative and qualitative indicators of technical and tactical actions of qualified football players of various playing roles during competitive activities.
3. To identify the features of technical and tactical actions of players of different roles, their percentage ratio in the overall structure of the game of the team "Metalist 1925" Kharkiv.
4. To conduct a comparative analysis of the use of various technical and tactical techniques by players of different roles.

Material and methods of research. In order to determine the features of the organization of the game and identify the criteria that determine its effectiveness in football players of various roles, indicators of competitive activity were registered highly qualified football players of various roles in the games of the Metalist 1925 team of Kharkiv in the Premier League championship in 2025, who were divided into:

- full-backs (n=44),
- last (rear, free) central defenders (n=56),
- defensive central midfielders (n=35),
- full-backs (n=28),
- central midfielders (n=42),
- strikers (n=25).

The following methods were used: pedagogical observations, video analysis of matches, instrumental methods of recording competitive activity using the computer program "Statistics-Football", mathematical and statistical methods.

Conclusions

1. The technical and tactical preparedness of football players of different roles has a pronounced specificity, which necessitates a differentiated approach in the training process.

2. The obtained research results allowed us to identify differences in the indicators of the quantity and effectiveness of the use of basic technical and tactical elements during matches among players of different playing roles. Particularly significant differences are noted in shots on goal, passes in simple situations, as well as in dribbling and intercepting the ball.

3. The analysis of competitive activity made it possible to establish that full-backs are characterized by a more frequent use of those actions with the ball that allow them to successfully solve both exclusively defensive and, in the case of a connection, the tasks of the attacking plan, up to the execution of the final shots on the opponent's goal.

4. During the work, the volumes and percentage of deficiencies of individual technical and tactical techniques of players of different roles were identified, as well as the indicators of players of different roles within these lines.

5. Tasks for players of different roles and their responsibilities arising from the conditions on the field during competitive activities have been defined, which makes it possible to more objectively analyze and prepare for the games.

6. Further research should be directed towards the development of integrated models of technical and tactical training using digital game analysis technologies (GPS tracking systems, video analytics, load indicators).

Keywords: technical and tactical preparedness, quantitative and qualitative indicators of technical and tactical preparedness, qualified football players of various playing roles.

ЗМІСТ

	Стор.
СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	7
ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСНОВНІ ОБОВ'ЯЗКИ КВАЛІФІКОВАНИХ ФУТБОЛІСТІВ РІЗНОГО ІГРОВОГО АМПЛУА	13
<i>1.1. Сучасні підходи до побудови моделей гравців різних амплуа</i>	13
<i>1.2. Змагальна діяльність кваліфікованих футболістів</i>	19
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ	29
РОЗДІЛ 2 ЗАДАЧІ, МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	33
<i>2.1. Методи дослідження</i>	33
<i>2.2. Організація дослідження</i>	37
РОЗДІЛ 3. ПОКАЗНИКИ ТЕХНІКО-ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ФУТБОЛІСТІВ РІЗНИХ ІГРОВИХ АМПЛУА	39
<i>3.1. Показники техніко-тактичної підготовленості футболістів лінії захисту</i>	39
<i>3.2. Показники техніко-тактичної підготовленості футболістів середньої лінії</i>	53
<i>3.3. Показники техніко-тактичної підготовленості футболістів лінії нападу</i>	56
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗД – змагальна діяльність;

Кбр. - коефіцієнт браку при виконанні техніко-тактичних дій (визначався як відношення негативно виконаних дій до їх загальної кількості, помножений на 100%);

Кеф. - коефіцієнт ефективності при виконанні техніко-тактичних дій (визначався як відношення позитивно виконаних дій до їх загальної кількості, помножений на 100%);

ТТД – техніко-тактичні дії;

ФК «Металіст 1925» - футбольний клуб «Металіст» м. Харків, який брав участь в іграх Прем'єр-ліги чемпіонату України з футболу у 2025 році.

ВСТУП

Актуальність. Проблема вдосконалення техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих футболістів є однією з ключових у сучасному спорті. Високий рівень змагальної діяльності вимагає від гравців не лише досконалого володіння технічними прийомами, а й уміння ефективно застосовувати їх у конкретних ігрових ситуаціях. Особливої уваги потребує вивчення особливостей підготовки спортсменів різних ігрових амплуа, адже вимоги до дій нападників, півзахисників, захисників і воротарів мають суттєві відмінності.

Останніми роками інтерес до вивчення змагальної діяльності у футболі істотно зріс, адже аналіз і оцінка всіх подій, що відбуваються під час матчів, дають змогу розв'язати низку важливих завдань. Зокрема, це допомагає встановити причинно-наслідкові зв'язки, які впливають на підсумок гри, раціонально побудувати навчально-тренувальний процес, а також визначити тенденції подальшого розвитку футболу тощо.

Багато дослідників [2,12,18,27,55] розглядають змагальну діяльність як ключовий елемент, надаючи їй статус інтегрального показника, а спортивний результат — як один із головних критеріїв ефективності навчально-тренувального процесу. Тому під час управління тренувальним процесом рекомендується [16,21,26,52] зосереджувати увагу на аналізі змагальної діяльності як команди загалом, так і окремих футболістів. Лише ретельне вивчення цієї діяльності дозволяє створити тренувальну систему, адекватну реальним вимогам змагань.

Однак варто підкреслити, що оцінювання рівня підготовленості окремих спортсменів у командних видах спорту на основі контролю їхньої змагальної діяльності є доволі складним завданням. Фахівці пов'язують це з мультифакторним характером спортивного результату [30,36], який у командних іграх має відносну цінність. Водночас перспективи подальшої

розробки цього питання привертають увагу багатьох дослідників у галузі командних спортивних ігор [19,23,24,26,27].

Контроль техніко-тактичної підготовки футболістів є невід'ємною складовою тренувального процесу. Його можна здійснювати різними способами, однак вони мають бути чіткими та, за можливості, виражатися у кількісних показниках, що відображають досягнення спортсменів [19,49,51,56].

У комплексному контролі змагальної діяльності зазвичай виокремлюють три основні блоки: інформаційний, аналітичний та цільовий.

Інформаційний блок охоплює всі дії, пов'язані зі збиранням, обробкою та передаванням даних про діяльність спортсмена.

Аналітичний блок включає операції, спрямовані на опрацювання отриманої інформації та вибір оптимальних рішень серед можливих альтернатив.

У цільовому блоці формуються підсумкові висновки, визначаються цілі, обмеження й вимоги до подальших рішень.

Скоординоване виконання операцій усіх трьох блоків сприяє поглибленому розумінню структури діяльності спортсмена та закономірностей її перебігу.

Інформаційний блок формують відповідно до поставлених завдань — зокрема, яку саме інформацію тренер прагне отримати для оцінки підготовленості гравця або аналізу групових чи командних дій в атаці, контратаці чи обороні.

Методологія побудови стратегії і тактики ведення гри, що базується на конкретних даних контролю та аналізу, може розглядатися як важливий чинник забезпечення ефективної змагальної діяльності у футболі. Виявлення недоліків при аналізі ігрових характеристик команди супротивника і облік своїх можливостей, дозволяє своєчасно коректувати техніко-тактичні дії в ході змагальної діяльності.

Очевидною є потреба у подальшому дослідженні особливостей техніко-тактичних дій футболістів різних амплуа, їхньої структури та відсоткових співвідношень під час змагальної діяльності. Такі дані дадуть змогу визначити основні напрями й тенденції розвитку футболу, що є важливим резервом для підвищення його рівня в Україні. Крім того, це дозволить отримати модельні характеристики гравців конкретної команди та здійснити порівняльний аналіз із показниками представників інших амплуа. Саме цій актуальній проблематиці й присвячено дану роботу.

Об'єкт дослідження – змагальна діяльність кваліфікованих футболістів різних амплуа.

Предмет дослідження – техніко-тактична підготовленість кваліфікованих гравців різних ігрових амплуа.

Мета дослідження – визначити особливості застосування основних техніко-тактичних параметрів підготовленості футболістів різного ігрового амплуа, обґрунтувати необхідність урахування модельних характеристик під час проведення навчально-тренувального процесу кваліфікованих футболістів різних ігрових амплуа.

Виходячи з мети були поставлені наступні **завдання дослідження**.

1. Ознайомитися зі станом питання з даної тематики в літературних джерелах.
2. Визначити кількісні та якісні показники техніко-тактичних дій кваліфікованих футболістів різного ігрового амплуа під час змагальної діяльності.
3. Виявити особливості техніко-тактичних дій гравців різного ігрового амплуа, їх відсоткове співвідношення у загальній структурі гри команди «Металіст 1925» м. Харків.
4. Провести порівняльний аналіз використання різних техніко-тактичних прийомів гравцями різного ігрового амплуа.

Методи дослідження: Для вирішення поставлених завдань застосовувалися наступні методи дослідження:

- теоретичний аналіз й узагальнення спеціальної літератури;
- педагогічні спостереження за змагальною діяльністю;
- інструментальні методи запису змагальної діяльності за допомогою комп'ютерної програми «Статистика-футбол»;
- методи математичної статистики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана згідно з ініціативною темою НДР у галузі фізичної культури та спорту Харківської державної академії фізичної культури на 2023-2028 рр. «Оптимізація навчально-тренувального процесу у футболі» номер держреєстрації 0123U105317.

Наукова новизна.

- визначені особливості техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих футболістів під час відповідальних змагань;
- проведений порівняльний аналіз техніко-тактичної підготовленості гравців різного ігрового амплуа з метою корекції навчально-тренувального процесу кваліфікованих футболістів.

Практичне значення роботи полягає у можливості широкого застосування положень роботи в тренувальному процесі кваліфікованих футболістів. Отримані експериментальні дані можуть використовуватися у практичній діяльності тренерів під час проведення розбору проведеної та настанови на наступну гру, а також для корекції навчально-тренувального процесу команди «Металіст 1925» м. Харків.

Публікації. Результати кваліфікаційної роботи опубліковані у збірнику наукових праць Харківської державної академії фізичної культури. Харків: ХДАФК, 2025. Випуск 11. Сторінки 54-57.

Особистий внесок автора роботи полягає у виборі напрямку дослідження, обґрунтуванні мети та завдань, аналізі літературних джерел з досліджуваної проблеми; організації та проведенні педагогічних спостережень, аналізі та інтерпретації одержаних результатів і апробації

одержаних розробок у практичній діяльності кваліфікованих футболістів під час їх участі у змаганнях.

Структура й обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Робота викладена на 66 сторінках машинописного тексту, ілюстрована 6 таблицями та 5 рисунками. У бібліографії приведено 64 джерел вітчизняних та закордонних авторів.

РОЗДІЛ 1

ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСНОВНІ ОBOB'ЯЗКИ КВАЛІФІКОВАНИХ ФУТБОЛІСТІВ РІЗНОГО ІГРОВОГО АМПЛУА

1.1. Сучасні підходи до побудови моделей гравців різних амплуа

Наразі тактичні системи вирізняються великою різноманітністю. Окрім традиційних ігрових ролей – крайнього та центрального захисника, півзахисника, крайнього та центрального нападника – з'явилися нові спеціалізації, що ускладнює цей розділ тактики як для навчання, так і для сприйняття глядачами.

Водночас сучасні тактичні концепції у футболі сприяють більшій організованості гри, яка забезпечується чітким розподілом функцій між окремими гравцями. Це положення можна вважати однією з ключових вимог сучасної футбольної тактики.

Техніко-тактична підготовленість розглядається як один із центральних компонентів майстерності футболіста. Аналіз поведінки гравців під час матчів дозволяє встановити модельні характеристики амплуа й оптимізувати навчально-тренувальний процес. Багато сучасних робіт підкреслюють необхідність позиційного підходу в оцінці та підготовці гравців.

Ефективність управління спортивним тренуванням фахівці пов'язують з чітким кількісним виразом структури тренувальної та змагальної діяльності, а також з використанням моделей для визначення різних характеристик тренування та раціоналізації способів її структурних частин. Однак далеко не всі об'єкти та явища спортивного тренування через їхню складність та багатофакторність вдається представити у вигляді досить інформативних моделей. Тому при їх побудові часто використовують окремі показники, які зазвичай позначаються як модельні характеристики.

Контроль за техніко-тактичною підготовкою футболістів – обов'язкова частина процесу тренування. Його можна проводити кількома шляхами. Вони

повинні бути конкретними та виражатися, у можливості, у числових показниках, що характеризують досягнення.

В доступних літературних джерелах застосовують три основні підходи:

1. Нотаційний аналіз та індексація технічних дій (пас, відбір, удар, верхова боротьба тощо) з подальшим їх кількісним підрахунком.
2. Позиційні/просторові аналізи на основі GPS/positional data (щоб описати зміщення, зайнятість зон, передматчеві позиції).
3. Інтегральні тактичні індикатори — комбіновані шкали або індекси для оцінки командної тактики й індивідуального внеску. Ці підходи часто комбінують для побудови модельних профілів гравця.

Раніше моделі гравця будувалися просто за позицією (захисник, півзахисник, нападник). Але сучасний футбол демонструє, що гравець часто виконує гібридну роль, змінює позицію або функцію під час гри. Наприклад, поняття “інвертований фулбек” - захисник, який в атаку заходить як півзахисник. Тому сучасні моделі гравців більше орієнтовані на:

- функції та дії гравця на полі (як він рухається, які зони займає);
- його контекст (що відбувається під час атаки/захисту);
- мультифункціональність: гравець може бути 70 % “типовим” півзахисником + 30 % “фланговим атакуючим”.

Сучасні підходи активно використовують дані, машинне навчання, кластеризацію, статистичні методи для опису гравців:

- наприклад, модель “plus-minus” для футболу, яка аналізує володіння м’ячем і визначає внесок гравця з урахуванням командної дії.
- Моделі “soft clustering” для гравців, коли гравець має часткову належність до кількох кластерів/ролей — тобто не “лише центр-захисник”, а може бути «захисник/півзахисник» у різній мірі.
- Моделі, які враховують просторово-часові дані (tracking data) та використовують інтерпретовані змінні (наприклад, відстань до м’яча, простір навколо гравця), щоб описати стан гравця в грі.

Сучасні підходи підкреслюють: не просто «захисник = сильний в підкатах», а важливо, які саме технічні, фізичні, тактичні та психологічні атрибути має гравець, і як вони вписуються в систему команди. Наприклад: швидкість, дриблінг, рішення в обмеженому просторі, просторове рішення — все це важливі характеристики.

МОДЕЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДЛЯ РІЗНИХ ІГРОВИХ АМПЛУА

Ось як це виглядає конкретніше для різних позицій. Звісно, це узагальнення — кожен гравець/система має свої нюанси.

Воротар

Старий підхід: основні задачі — відбити удари, зловити кроси, бути на лінії воріт.

Сучасний підхід:

- Воротар-свіпер (sweeper-keeper): високо під лінією оборони, готовий вибивати м'ячі, грати ногами, починати атаки.
- Розвиток навичок розподілу м'яча: точні передачі, виведення м'яча через пресинг.
- Тактичне розуміння: коли залишати лінію, як підтримувати фази побудови.

Модельні атрибути:

- Техніка гри ногами, подачі/пас
- Швидка реакція, вибір позиції
- Комунікація та організація оборони
- Тактична свідомість: коли виходити, коли залишатись

Захисник

Старий підхід: центральний захисник — головне виграти повітря, виконати підкат, залишатись на своїй зоні; фулбек — просто обороняти фланг.

Сучасний підхід:

- Центральний захисник: ще й “ball-playing defender” — вмie розпочинати атаку з глибини, має пас, читає гру.

Для центральних захисників характерні: позиційна дисципліна, ефективність у верхових дуелях, перехоплення та короткі точні передачі для розпочинання атаки. У дослідженнях також зазначено необхідність тренувань на координацію з іншими лініями (підстраховка, зміщення лінії).

- Інвертований фулбек: фулбек, що в момент володіння м'ячем заходить у центральну зону, створюючи перевантаження в середині поля.
- Захисники повинні бути гнучкими, бо команда переходить між фазами швидко: із захисту — в атаку, із атаки — в пресинг.

Флангові захисники мають поєднувати швидко-технічні навички для підключень в атаку та надійність у завершальній обороні; сучасні дослідження показують зростаючу роль латералів у створенні перевантажень на флангах і як джерело кросів і ключових передач.

Модельні атрибути:

- Технічна майстерність (пас, контроль м'яча)
- Тактичне читання гри, позиціонування
- Фізичні якості: швидкість, сила, витривалість
- Психологічна: комунікація, відповідальність

Півзахисник

Старий підхід: розрізняли “опорника”, “центрального”, “атакуючого” - з досить чіткими зонами й ролями.

Сучасний підхід:

- Роль дуже варіюється: “box-to-box”, “deep-lying playmaker”, “№8”, “инвертований фулбек” у ролі півзахисника.
- Півзахисники активно залучені до пресингу, переходів, контролю простору, побудови атак.
- Орієнтація не лише на зону, а на функцію: як вони впливають на гру без м'яча, як – з м'ячем.

Півзахисники виявляють найбільшу варіативність техніко-тактичних дій: опорники — контроль темпу й руйнування атак; центральні «box-to-box» — зв'язок між лініями, індивідуальна універсальність; вінгери — дриблінг,

крос-паси, проривні дії. Особливу увагу в літературі приділяють аналізу просторової поведінки (розташування між лініями) і її впливу на створення моментів.

Модельні атрибути:

- Техніка: пас, прийом, дриблінг
- Інтелект: рішення за долі секунди, читання гри, просторове покриття
- Фізичні: витривалість, швидкість, вибуховість
- Тактична гнучкість

Нападник

Старий підхід: форвард — головне забивати голи, діяти в штрафному майданчику, отримувати м'яч.

Сучасний підхід:

- нападники можуть зміщуватися назад, створювати простір, випереджати захист. Наприклад: “false nine”.
- Активна участь у пресингу — першою лінією повернення м'яча.
- Широкі форварди, що заходять у півзахист або фланги.

Нападники оцінюють за влучністю завершень, позиційним рухом, пресингом захисників та участю у швидких атаках. Дослідження показують, що різниця між «центральною форвардом» і «фальш-9» проявляється в наборі техніко-тактичних дій і дистанції руху.

Модельні атрибути:

- Завершення, рух без м'яча, створення простору
- Техніка контролю м'яча, дриблінг
- Пресинг, фізична сила, швидкість
- Тактична здатність змінювати позицію

Аспекти побудови моделей гравців.

Сучасні моделі гравців уже не обмежуються просто “позицією на полі”: вони враховують ролі, функції, контекст, мультифункціональність. Дані та аналітика дозволяють описати гравця глибше — не лише по тому, що він

“захисник”, а “який тип захисника”, “які його функції”. Побудова моделі гравця для клубу чи академії повинна враховувати систему гри, стиль тренера, вимоги команди — і не бути шаблонною. При створенні моделі варто визначати атрибути (технічні, фізичні, ментальні), збирати дані, класифікувати/кластеризувати, і враховувати роль гравця у грі з м'ячем і без м'яча. Гнучкість — ключовий фактор: гравці, які можуть змінювати ролі або доповнювати вибудовану систему, стають дуже цінними.

Визначити ціль: наприклад, “яким має бути ідеальний інвертований фулбек для цієї команди”, або “що потрібно від сучасного центра-захисника у системі високого пресингу”. Зібрати дані: технічні (пас, прийом, дриблінг), тактичні (зони руху, участь у переходах), фізичні (швидкість, витривалість), ментальні/комунікативні (позиціонування, рішення) — наскільки вони доступні. Використати аналіз: кластеризація гравців за стилем, моделювання належності до ролей (наприклад, часткова належність — “70 % роль А, 30 % роль В”). Інтегрувати контекст команди: система гри, стиль тренера, структура, навички партнерів — адже модель гравця повинна відповідати системі, а не бути універсальною. Визначити метрики успіху: як вимірювати виконання ролі — участь у голах/асистах, втрати м'яча, конструктивні передачі, успішні завершення, виконання пресингу тощо.

Дані: не всі атрибути легко виміряти (наприклад, ментальні здібності). Роль гравця може змінюватися навіть під час одного матчу, тому модель має бути гнучкою. Система команди впливає дуже сильно — гравець може не відповідати ідеалу, але бути дуже корисним у певній тактиці. Баланс між спеціалізацією (гравець-експерт в одній ролі) і універсальністю (гравець-гнучкий). Підбір моделі до віку гравця, травмованості, потенціалу росту.

Доцільно звернути увагу на проблему спеціалізації та універсалізації гравців, яка набула значної актуальності після Чемпіонату світу 1974 року у ФРН. Під впливом виступів збірної Голландії, а особливо її лідера Йоханна Кройффа, почали активно обговорювати необхідність підготовки універсальних футболістів, яким приписували перспективне майбутнє.

Водночас багато фахівців скептично ставилися до таких радикальних суджень, особливо до тих, що походили від журналістів.

Наразі ажіотаж навколо універсалізації спав, а питання «спеціалізація чи універсалізація» розглядається більш збалансовано.

1.2. Змагальна діяльність кваліфікованих футболістів

Структура змагальної діяльності та критерії її ефективності у професійному футболі на сьогоднішній день досліджені досить ґрунтовно. На прикладі футболу, на відміну від інших командних видів спорту, вітчизняна наука накопичила значний емпіричний матеріал. Особлива увага вітчизняних дослідників [2,5,6,9,11,12] у вивченні цієї проблеми спрямована на розробку та удосконалення методик реєстрації техніко-тактичних дій [14,16,20,22,24,27 та ін.].

На сучасному рівні розвитку футболу відбувається закономірний процес критичного переосмислення методологічних основ підготовки кваліфікованих футболістів.

Першочергового значення набуває пошук нових шляхів подальшої оптимізації навчально-тренувального процесу кваліфікованих футболістів на основі модельних характеристик змагальної діяльності. Підготовка кваліфікованих футболістів має бути спрямована на підвищення конкурентоспроможності футболу та орієнтацію на провідні закордонні професійні клуби.

Згідно з правилами, футбольний матч складається з двох таймів по 45 хвилин із перервою 15 хвилин між ними. Для оцінки обсягу рухової активності гравців застосовуються різноманітні методики. Протягом одного тайму футболісти проходять дистанції із низькою швидкістю (0–2,5 м/с; ходьба або повільний біг) приблизно 2–2,3 км, середньою швидкістю (2,5–6 м/с) – 2,3–2,8 км, а високою швидкістю (від 6 м/с до максимальних показників) – 300–500 м (Reilly et al., 1976; 1980; Withers et al., 1982; Mayhew et al., 1985; Yamanaka et

al., 1987; Van Gool et al., 1988; Ohashi et al., 1988). У середньому за весь матч футболіст долає 10–12 км. Обсяги рухової активності в першому та другому таймах суттєво не відрізняються.

Аналіз сумарної тривалості переміщень різної інтенсивності (Yamanaka et al., 1988) показав, що істотні відмінності між командами різного рівня кваліфікації спостерігаються лише при пересуванні з максимальною інтенсивністю: університетська команда здійснює такі переміщення протягом 104 с ($\sigma = 53$ с), тоді як команда вищої ліги – 262 с ($\sigma = 283$ с). Тривалість переміщень із менш високими швидкостями також відрізняється, проте лише на 10–20%.

Спринтерські прискорення є однією з ключових складових футбольної гри, оскільки під час їх виконання вирішуються важливі тактичні та стратегічні завдання, такі як відбір м'яча, ведення та обведення, вихід на вільні зони, протидія атакам суперника та переслідування нападників захисниками. Аналіз показує, що більшість спринтерських прискорень припадає на відрізки довжиною 18 м (45%) та 32 м (30%), тоді як довші прискорення спостерігаються рідше: до 44 м – 10%, до 55 м – 5%, понад 55 м – 5%. Подібні дані надають численні дослідження (Withers et al., 1982; Mayhew et al., 1985; Yamanaka et al., 1987; Van Gool et al., 1988; Ohashi et al., 1988). Варто зазначити, що відносна величина прискорень визначається як сумарна довжина відрізків певної довжини, віднесена до загальної довжини всіх прискорень протягом матчу (Withers et al., 1982).

Характер активності футболістів суттєво визначає обсяг виконуваних технічних дій (ТД) під час матчу. За даними спостережень, на команду в середньому припадає від 500 до 1000 ТД за гру. Зокрема, серед них виділяються передачі – 494 ± 10 , із яких короткі передачі становлять 318 ± 48 , середні – 147 ± 18 , а довгі – 19 ± 5 ; ведення м'яча – 138 ± 21 ; обведення суперника – 51 ± 8 ; удари по воротах – 19 ± 8 ; відбори м'яча – 117 ± 14 .

У індивідуальному аспекті один футболіст, наприклад захисник, виконує приблизно 78 технічних дій, зокрема: короткі передачі – 16, середні –

13, довгі – 9; ведення м'яча – 15; відбори – 12; перехоплення – 5; обведення – 5 та гру головою – 3 [28]. Така деталізація демонструє значну різноманітність та спеціалізацію технічних дій залежно від позиції гравця, що підкреслює важливість системного підходу до аналізу змагальної діяльності та оцінки індивідуальної ефективності футболістів.

Середня частота серцевих скорочень (ЧСС) під час футбольного матчу становить 157 уд/хв, що відповідає 70–80 % від максимальної ЧСС [29].

Аналіз змагальної діяльності команд вищої ліги чемпіонату України свідчить, що серед основних техніко-тактичних дій (ТТД) найбільшу питому вагу займають передачі м'яча. У середньому польові гравці виконують 261 передачу за матч, що становить 35,8 % від загальної кількості ТТД. З них короткі передачі складають 12,1–16,5 %, середні – 5–6 %, а довгі – 4–6,6 %.

Ведення м'яча під час гри здійснюється в середньому 64 рази, що становить 8,8 % від усіх ТТД. М'яч переходить від однієї команди до іншої через перехоплення приблизно 73 рази за матч (10,0 %). Ударів по воротах виконують близько 15 за гру, що становить 2,1 % від загальної кількості техніко-тактичних дій. Такі дані демонструють, що більшість змагальної активності полягає у підтриманні контролю над м'ячем через передачі та ведення, тоді як ударна активність та перехоплення займають відносно меншу частку, підкреслюючи специфіку ролей гравців та тактичні пріоритети команд.

Що стосується ефективності основних техніко-тактичних дій, найвищі коефіцієнти ефективності спостерігаються у веденні м'яча, зупинках і коротких передачах, які відповідно мають $K_{ef} = 0,94$; $0,90$ та $0,90$.

Серед основних елементів оволодіння м'ячем у футболі найбільш ефективними є перехоплення м'яча, які характеризуються коефіцієнтом ефективності $0,64$. Для порівняння, відбір м'яча виконується менш ефективно, із коефіцієнтом $0,42$, що свідчить про більшу складність реалізації цього технічного прийому під час змагальної діяльності. Ефективність ударів по воротах залишається відносно низькою – $0,46$, що підкреслює специфіку їх виконання та високі вимоги до точності та швидкості прийняття рішень у

критичних ігрових ситуаціях.

Аналіз ігрової активності команд вищої ліги чемпіонату України показує, що в середньому за матч команда виконує 729 техніко-тактичних дій, при цьому середній коефіцієнт ефективності всіх дій складає 0,75. Такі дані свідчать про те, що сучасні професійні команди підтримують високий рівень технічної майстерності та ефективності дій на полі, водночас підкреслюючи необхідність подальшого вивчення факторів, які впливають на реалізацію конкретних технічних прийомів у різних ігрових ситуаціях.

Кількість ігрових моментів у футбольному матчі тривалістю 90 хвилин коливається в межах 210–230. Одна техніко-тактична взаємодія (комбінація) зазвичай складається з 3–4 тактичних ходів, таких як передачі м'яча. Протягом матчу кожна команда контролює м'яч у середньому близько 33 хвилин. Середня тривалість однієї техніко-тактичної взаємодії становить 9,5 секунд.

Розподіл ігрових комбінацій за тривалістю свідчить про високу динамічність гри: комбінації тривалістю до 4 секунд складають 37,5 %, до 8 секунд – 22,8 %, до 12 секунд – 21,9 %, а понад 12 секунд – 17,6 % (Лісенчук Г.А., 2002). Це демонструє, що більшість комбінацій є короткими та швидкими, що обумовлює необхідність від футболістів високої концентрації, швидкості прийняття рішень та координації у командній взаємодії.

У командних ігрових видах спорту техніко-тактичні дії (ТТД) становлять основну складову змагальної діяльності (ЗД), оскільки вони відображають не лише технічну майстерність гравців, а й рівень командної взаємодії та реалізацію тактичних завдань на полі. У зв'язку з цим фахівці з футболу приділяють значну увагу аналізу кількісних і якісних показників ТТД, що дозволяє оцінити ефективність гри та виявити слабкі місця у підготовці футболістів.

Дослідження показують, що загальна кількість ТТД за матч у кваліфікованих футболістів значною мірою залежить від рівня суперників та майстерності самих гравців. Так, середнє значення ТТД за гру в серії матчів становить 826 [8, 40, 47]. Ці дані свідчать про те, що в умовах високого класу

суперників гравці змушені виконувати більшу кількість техніко-тактичних дій, що, у свою чергу, підкреслює важливість комплексної підготовки та розвитку як індивідуальних, так і командних навичок у футболі.

На прикладі кваліфікованих футболістів досі спостерігаються різні підходи до оцінки взаємозв'язку між загальним обсягом техніко-тактичних дій (ТТД) та результатом матчу. Так, низка фахівців [47] вважає, що загальний обсяг ТТД не залежить від кінцевого результату гри. Натомість В.М. Шамардін відносить цей показник до ключових факторів, що визначають результативність команди у серії матчів. Дещо інший підхід запропонували Г.А. Лісенчук та співавт. [29], які підкреслюють певну залежність між кількістю ТТД і результатом гри, а також між відсотком браку виконаних дій та кількістю виграних матчів. Таким чином, питання впливу обсягу ТТД на ефективність команди залишається дискусійним і потребує подальшого системного дослідження.

Дослідження показують, що кількість техніко-тактичних дій (ТТД) збільшується зі зростанням технічної майстерності футболістів або при зустрічі з менш сильним суперником [28]. Крім того, доведено, що підвищення ефективності виконання різних ТТД дозволяє команді триваліше контролювати м'яч [7]. Так, при зменшенні відсотка браку в грі команди з 30 % до 23 % ($p < 0,01$) обсяг ТТД за матч зростає з 656,3 до 751,5 дій ($p < 0,05$).

Ці дані узгоджуються з висновками В. Лобановського та Ю. Морозова [46], які підкреслюють суттєве збільшення кількості командних ТТД при підвищенні класу гри провідними командами світу. Водночас такі результати не суперечать дослідженням, що встановлюють: при відсотку браку 30–25 % і нижче команда практично не зазнає поразок [8, 42, 48]. Це свідчить про важливість одночасного підвищення технічної майстерності гравців та зменшення браку для оптимізації командної змагальної діяльності.

До основних техніко-тактичних дій (ТТД) з м'ячем у кваліфікованих футболістів відносяться короткі та середні передачі в різних напрямках, передачі «на хід», ведення, відбір і перехоплення м'яча. У сумі вони

становлять 73,4 % всіх ТТД команди за матч. Головним засобом контролю та ведення гри залишаються передачі м'яча, які складають 43,1 % усіх дій команди за гру [60].

Зокрема, на короткі та середні передачі м'яча в різних напрямках припадає 27,3 % загальної кількості ТТД за гру при рівні браку 12,7 % [7]. Це пояснюється особливостями організації гри, що дозволяють команді тривалий час контролювати м'яч, ефективніше реалізовувати тактичні завдання та у разі втрати м'яча проводити командний відбір. Передачі назад і упоперек поля виконують підготовчу функцію в атакуючих діях [57].

Кількість та якість виконання коротких і середніх передач у різних напрямках відносяться до групи ТТД, які істотно впливають на результативність команди в серії матчів, особливо у контексті посилення атакуючих дій [25]. Це підкреслює значущість технічної майстерності гравців у реалізації командної стратегії та контролі темпу гри.

Ефективність оборонних дій команди значною мірою визначається обсягом і якістю захисних дій, а також частотою виконання передач м'яча «на хід» [38]. Роль цих передач у підвищенні ефективності змагальної діяльності команд відзначалася й раніше [10]. У середньому за матч обсяг передач «на хід» складає 7 % від загальної кількості техніко-тактичних дій (ТТД), при цьому рівень браку сягає 22,1 % [38].

Аналіз змагальної діяльності кваліфікованих футболістів показує, що у виграних матчах гравці виконують довгі передачі м'яча в середньому $18,5 \pm 6,8$ разів за гру, що значно менше порівняно з нічийними матчами, де середнє значення становить $34,5 \pm 6,8$ разів ($p < 0,05$) [7]. Водночас ефективність цих передач у виграних поєдинках суттєво вища: середній рівень браку становить $34,0 \pm 8,0$ %, тоді як у нічийних матчах він досягає $46,0 \pm 5,0$ % ($p < 0,05$). Це свідчить про те, що не лише кількість, а й якість виконання ключових техніко-тактичних дій істотно впливає на результативність команди.

Аналіз кореляційних зв'язків у змагальній діяльності кваліфікованих футболістів показав, що найбільша кількість ударів по воротах суперника

припадає на завершення позиційних атак. Ці атаки, як правило, реалізуються через прострільні або навісні передачі у штрафну площу суперника і становлять 3,8 % від загальної кількості техніко-тактичних дій (ТТД), при цьому рівень браку становить 55 % ($r = 0,554$; $p < 0,01$).

Обсяг подібних позиційних атак є значним – близько 70 % від усіх атакуючих дій команди за матч [8]. Така статистика підкреслює роль високоточної передачі та координації гравців під час завершальної стадії атак. Незважаючи на відносно високий рівень браку, ефективне використання прострільних та навісних передач у штрафну площу створює найбільшу загрозу воротам суперника та прямо впливає на результативність команди. Ці дані свідчать про те, що успіх атакуювальних дій значною мірою залежить не лише від кількості атак, але й від точності і якості їх завершення, що є важливим аспектом тактичної підготовки команди та індивідуальної майстерності футболістів.

Ведення м'яча відноситься до основних техніко-тактичних дій (ТТД) у футболі [35] і складає приблизно 10,6 % від загальної кількості ТТД за матч, при цьому рівень браку становить 6,6 %. Ця дія є ключовою для підтримання контролю над м'ячем та організації наступальних і оборонних дій команди.

Порівняльний аналіз змагальної діяльності у виграних та програних матчах показав, що успішність гри значною мірою визначається якістю виконання ведення м'яча. Команди, що перемагають, характеризуються вищою точністю та ефективністю цієї дії, що дозволяє довше утримувати м'яч, створювати більш контрольовані атакуювальні комбінації та знижувати ризик втрати позицій у разі пресингу суперника.

Такі висновки підтверджуються результатами досліджень [48], де наголошується, що команди-переможці демонструють більшу активність у веденнях м'яча, що сприяє ефективнішому вирішенню тактичних завдань, підвищує координацію між гравцями та забезпечує стратегічну перевагу під час матчу. Таким чином, ведення м'яча не лише відображає індивідуальні

технічні навички гравців, але й є важливим компонентом командної тактики та ефективності змагальної діяльності.

Обведення суперника у серії матчів становить приблизно 5,3 % від загальної кількості техніко-тактичних дій (ТТД), при цьому рівень браку досягає 34,9 %. Дослідження показують, що існує значуща кореляція між частотою застосування обведень та загальним обсягом ТТД, який визначає результативність гри команди ($r = 0,514$; $p < 0,01$). Це дозволяє розглядати обведення суперника як один із важливих критеріїв, що впливають на ефективність атакуючих дій команди в серії матчів [55, 56].

Включення обведення до числа ключових ТТД підкреслює його значення не лише як індивідуальної технічної навички гравця, але й як елемента командної тактики, що сприяє створенню сприятливих умов для завершальних передач, ударів по воротах та підвищення загальної результативності команди.

Звертає на себе увагу той факт, що гравці у матчах найчастіше застосовують ті техніко-тактичні дії (ТТД), які вони виконують найбільш ефективно [8, 42]. Подібна тенденція у виборі дій відзначалася фахівцями і в інших командних видах спорту, що свідчить про універсальність цього принципу у змагальній діяльності.

Таким чином, організація гри командою, як правило, здійснюється через використання простих з точки зору координації та добре освоєних технічних прийомів [28, 60]. Такий підхід дозволяє підвищувати стабільність виконання дій, мінімізувати ризик браку та забезпечувати ефективну реалізацію тактичних завдань, що є ключовим фактором для досягнення позитивного результату в матчі.

Винятком із загальної тенденції є відбір м'яча, який становить 10,3 % від усіх техніко-тактичних дій (ТТД), при цьому рівень браку під час його виконання досягає 60,1 %. Основною причиною високого показника браку є характер ситуацій, що виникають на полі: футболіст, незалежно від рівня своєї технічної майстерності, змушений вступати в боротьбу за м'яч із суперником.

Таким чином, частота та ефективність виконання оборонних дій значною мірою визначаються не лише технічними навичками гравця, а й динамікою та складністю конкретних ігрових ситуацій, що підкреслює важливість тактичної підготовки та прийняття рішень у реальному часі.

Дослідження показують, що команди-переможці у матчах проявляють більшу активність у перехопленнях м'яча. Ця техніко-тактична дія входить до основної групи ТТД і складає 18,5 % від загальної кількості дій за гру при середньому рівні браку 23,1 %. При цьому показники одноборств за м'яч у командах-переможцях та тих, що програли, практично не відрізняються [48].

Разом із тим, у ряді вітчизняних команд спостерігається невідповідність між змістом тренувального процесу та реальними вимогами змагальної діяльності. Зокрема, одноборства за м'яч у нижній зоні поля складають у середньому лише 2,9 % від усіх ТТД за гру при рівні браку 60,2 %, тоді як одноборства у верхній зоні поля – 5,2 % при браку 52,4 % [8, 23]. Це свідчить про те, що ефективне планування тренувального процесу повинно враховувати розподіл і якість одноборств у різних зонах поля, щоб підвищити оборонну і атакуючу ефективність команди.

Одним із ключових засобів реалізації оборонних та наступальних дій у футболі є техніка гри головою у повітрі [6]. Це підтверджується фактом, що вітчизняні клубні та національні збірні команди часто вибувають з відповідальних міжнародних змагань через програні одноборства за верхові м'ячі у штрафній площі.

У контексті одноборств техніка гри головою у вітчизняних футболістів є менш ефективною порівняно з провідними зарубіжними командами. Дослідження показують, що команди-переможці у серії матчів проявляли більшу активність у грі головою. У середньому техніко-тактичні дії, пов'язані з передачею м'яча головою, складають 1,6 % від усіх ТТД при рівні браку 27,2 % [48].

Зважаючи на те, що гра головою використовується відносно рідко під час матчів, ефективність її виконання набуває особливої значущості для

загальної результативності команди [8]. Ця техніко-тактична дія впливає не лише на успішність завершення атакуючих та оборонних комбінацій у штрафній зоні, а й на загальну тактичну стабільність команди під час повітряних сутичок. Висока ефективність гри головою дозволяє контролювати верхові м'ячі, оптимізувати взаємодію гравців у захисних та атакуючих фазах і підвищує стратегічну надійність команди в ключових ігрових ситуаціях.

Для успішного вирішення різноманітних тактичних завдань футболіст повинен досконало володіти повним спектром технічних прийомів. Проте, у грі провідних вітчизняних команд удари по воротах головою використовуються досить рідко, складаючи лише 0,8 % від загальної кількості техніко-тактичних дій (ТТД). При цьому рівень браку при виконанні цієї дії є надзвичайно високим і в середньому досягає 78 % [1, 4, 23, 28, 48].

Такий стан справ підкреслює потребу у підвищенні технічної майстерності футболістів у грі головою, оскільки ефективне застосування цієї дії може значно підвищити результативність атак і забезпечити перевагу в ключових ситуаціях у штрафній площі суперника.

До числа найбільш інформативних показників змагальної діяльності (ЗД) футболістів відносять кількість втрат м'яча та число ударів по воротах [18]. Дослідження виявили статистично достовірні відмінності в показниках ударів між командами-переможцями та тими, що програли. За умови, що 40 % ударів потрапляють у площину воріт, існує ймовірність того, що кожен третій м'яч не буде відбитий воротарем [48].

Це свідчить про те, що в підготовці кваліфікованих футболістів особлива увага повинна приділятися удосконаленню різних компонентів змагальної діяльності. Аналіз закономірностей гри команд високої кваліфікації на сучасному етапі дозволяє не лише підвищити якість підготовки спортсменів, а й оптимізувати ефективність навчально-тренувального процесу в професійних футбольних клубах, що безпосередньо впливає на результативність та тактичну організацію гри.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Сучасна література підтверджує, що техніко-тактична підготовленість є багатовимірним явищем, що значно варіює за амплуа й тактичними моделями команди. Найефективнішими підходами є комбінування нотаційного аналізу з просторовими даними та використання інтегральних показників для тренувального контролю. Утім, залишаються важливі методологічні питання щодо стандартизації показників і адаптації моделей до національного контексту.

Аналіз сучасної наукової літератури та емпіричних досліджень дозволяє констатувати, що при детальному вивченні змагальної діяльності кваліфікованих футболістів питання визначення їх кількісних та якісних показників залишається недостатньо розкритим у науковому полі.

Незважаючи на наявність окремих досліджень, спрямованих на аналіз техніко-тактичних дій та функціональних параметрів спортсменів, основна їхня увага зосереджена на футболістах, які беруть участь у континентальних та світових першостях. Водночас гравці, які виступають у національних змаганнях, зокрема в матчах Чемпіонату України та особливо Прем'єр-ліги, залишаються поза сферою систематичного наукового вивчення. Така ситуація обмежує комплексне розуміння підготовки сучасного професійного футболіста та створює прогалини у розробці методик оцінки ефективності його змагальної діяльності. Враховуючи зазначене, актуальним є проведення системних досліджень, спрямованих на аналіз і класифікацію кількісних і якісних показників українських футболістів у контексті національних турнірів, що дозволить підвищити наукову обґрунтованість підготовки спортсменів і удосконалити методичні підходи до оцінки їх діяльності на футбольному полі.

Таким чином, очевидна необхідність подальшого вивчення проблеми особливостей техніко-тактичних дій футболістів різного ігрового амплуа, структури та їх відсоткового співвідношення під час змагальної діяльності, що дасть можливість визначити напрямки та тенденції розвитку футболу, так як

це резерв для зростання рівня футболу в Україні, дозволить отримати модельні характеристики гравців саме цієї команди та надасть можливість провести порівняльний аналіз з показниками гравців інших амплуа.

Змагальна діяльність у футболі є складним комплексом техніко-тактичних, фізичних і психологічних компонентів, що взаємодіють під час виконання гравцями індивідуальних і командних завдань. Вона характеризується високою динамічністю, непередбачуваністю ситуацій на полі та потребою швидкого прийняття рішень у стресових умовах. Основними складовими змагальної діяльності футболістів є володіння м'ячем, позиційна взаємодія, виконання передач, удари по воротах, переміщення без м'яча та участь у єдиноборствах.

Дослідження показують, що ефективність змагальної діяльності визначається як кількісними показниками (кількість передач, ударів, відборів м'яча, дистанція переміщень), так і якісними (точність передач, успішність єдиноборств, правильність прийняття рішень, координація дій із партнерами). При цьому більшість наукових робіт зосереджені на аналізі виступів футболістів міжнародного рівня, тоді як дані про національні чемпіонати, зокрема Прем'єр-лігу України, вивчені недостатньо, що створює потребу у подальших системних дослідженнях.

1. Вивчення та аналіз науково-методичної літератури дозволяють констатувати, що на сьогоднішній день техніко-тактична підготовка футболістів багато в чому визначає рівень їхньої спортивної кваліфікації.

Вивчені літературні джерела вказують на те, що лише у процесі цілеспрямованого спортивного тренування виникає можливість отримання необхідних знань, умінь та навичок у техніко-тактичних діях футболістів різної кваліфікації.

2. У сучасній науковій та науково-методичній літературі досить широко висвітлюються різні сторони підготовки футболістів. Особливо це стосується методів удосконалення фізичної підготовки футболістів та констатації стану їхньої техніко-тактичної підготовленості на різних етапах.

3. Значна кількість літературних джерел мають дані про стан і методи тренування футболістів різної кваліфікації, результатах використання додаткових факторів, які стимулюють рівень фізичної та психологічної підготовленості спортсменів різного рівня і кваліфікації, особливостях їх змагальної діяльності. Це свідчить про необхідність подальшого наукового обґрунтування та розробки структури, а також діагностики рівня підготовленості футболістів різної кваліфікації.

Особливу увагу в цьому питанні необхідно приділяти якісному та кількісному визначенню основних компонентів тренувального процесу, які визначають рівень підготовленості гравців-футболістів різної кваліфікації.

Узагальнюючи погляди провідних тренерів і спеціалістів футболу, можливо зробити висновок, що техніко-тактична підготовленість – це сукупність різних сторін функціональних можливостей футболістів та їх здібність реалізувати свої можливості на основі прийняття рішень шляхом доцільних індивідуальних і колективних тактичних (ігрових) дій.

Оптимізація змісту підготовки кваліфікованих футболістів у техніко-тактичній підготовці з позиції пошуку збалансованого удосконалення тактики атакуючих і захисних дій становиться визначальним на даному етапі розвитку футболу.

Складність процесу підготовки футболістів у сучасних умовах зростає в силу тенденції, згідно якої підвищується обсяг і інтенсивність тренувальних навантажень, що пред'являє до організму футболістів дуже високі вимоги.

Ефективна підготовка футболістів наразі може проводитись лише шляхом оптимізації навчально-тренувального процесу на суворо науковій основі, а це можливо лише завдячуючи активному, цілеспрямованому керуванню процесом підготовки.

Керування навчально-тренувальним процесом у спорті пов'язано з вибором оптимальних тренувальних впливів на організм спортсмена (вправ, методів, програм тренування), які б були адекватні його стану і сприяли зростанню тренуваності. Тому управляти станом футболіста і переводити його

на новий, більш ефективний рівень працездатності можливо лише в тому випадку, якщо тренер володіє об'єктивною комплексною інформацією про стан різних сторін його підготовленості.

Отримання такого роду інформації розглядають як первичну і одну з найбільш важливих стадій управління.

Враховуючи вищевказане, тема кваліфікаційної роботи є актуальною і значущою для практичної спортивної підготовки футболістів різного ігрового амплуа.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методи дослідження

У роботі використовувалися наступні методи:

1. Аналіз літературних джерел.
2. Педагогічні спостереження за змагальною діяльністю команд.
3. Програма «Статистика-футбол» призначена для введення та обробки в реальному часі інформації про показники ігрової діяльності спортсменів футбольної команди.
4. Відео аналіз проведених матчів.
5. Методи математичної статистики обробки даних.

Було проаналізовано 64 літературних джерел вітчизняних та закордонних фахівців з питань реєстрації та побудови модельних характеристик техніко-тактичної діяльності кваліфікованих футболістів різного ігрового амплуа.

Педагогічні спостереження є планомірним аналізом та оцінкою індивідуального методу організації навчально-виховного процесу без втручання дослідника у хід цього процесу [9]. Вони відрізняються від побутових наступними особливостями [9]:

- планомірністю і конкретністю об'єкту спостереження:
- наявністю специфічних прийомів реєстрації спостережуваних явищ і фактів (спеціальних протоколів, умовних позначень при записах і т.д.)/

Реєстрація даних техніко-тактичної підготовленості під час змагальної діяльності проводилась за допомогою комп'ютерної програми «Статистика-футбол», розробленої кафедрою футболу та хокею Харківської державної академії фізичної культури. Опис наведений нижче.

Програма «Статистика-футбол» призначена для введення та обробки в реальному часі інформації про показники ігрової діяльності спортсменів футбольної команди.

Основою для її розробки послужила необхідність оперативного розрахунку і оцінки якості гри спортсменів футбольної команди «Металіст 1925» м. Харків.

Програма призначена для роботи в середовищі Windows XP за допомогою додатка Microsoft Excel.

Програма складається з шаблону таблиці, яка знаходиться на другому листі файлу додатка Microsoft Excel, і макросу, запуск якого здійснюється кнопкою, що управляє, з набору форм, поміщеною на першому листі цього файлу.

Макрос написаний на мові VBA. Під час стартового діалогу він створює файл, на першій сторінці якого поміщає таблицю з прізвищами гравців. У цю таблицю надалі заносилися дані про їх дії на полі. Крім того макрос пропонує ввести дані про команду суперника і дату гри в стартову форму. Ці дані поміщаються в шапку таблиці та використовуються для створення імені файлу при його збереженні. Також під час стартового діалогу можна вибрати продовження роботи із вже існуючим файлом, наприклад, для введення даних за другий тайм гри.

Далі програма запускає ще одну форму для введення даних про дії гравців на полі. Дані заносяться за допомогою кліку миші або введення цифр з клавіатури. Введення даних можна робити як з відеозапису, так і в реальному часі в процесі гри команд. Основне поле форми призначене для вибору гравця по прізвищу або по номеру. Після вибору гравця в інші поля заносяться з таблиці значення його попередніх дій. Клік миші по «лічильнику» збільшує або зменшує у разі помилкового введення) значення в цих полях. При кожному переході до наступного гравця значення, введені для попереднього, автоматично зберігаються у відповідних елементах таблиці.

Після закінчення тайму, матчу або заданого часу за натисканням кнопки «Вихід» робиться автоматичний підрахунок статистичних результатів дій гравців. У порожні осередки заноситься знак "-".

Файл зберігається в окремій папці для кожної команди-суперника. Якщо такої папки не існує - програма створює її самостійно.

Виведення на друк результатів роботи робиться за допомогою засобів Microsoft Excel.

При обробці показників техніко-тактичних дій в процесі ігрової діяльності визначалася їх загальна кількість, а також коефіцієнт ефективності (Кеф.), коефіцієнт браку в техніко-тактичних діях (Кбр.).

Коефіцієнт ефективності (Кеф) визначався по формулі:

$$K_{\text{еф.}} = \frac{\text{кількість точновиконаних дій}}{\text{загальна к-ть дій}} \times 100\%,$$

Коефіцієнт браку (Кбр) техніко-тактичних дій визначався по формулі:

$$K_{\text{бр}} = \frac{\text{к-ть неточновиконаних дій}}{\text{загальна кількість дій}} \times 100\%.$$

За одержаними даними дослідження були створені модельні характеристики гравців різного амплуа, за якими велися спостереження в даній роботі. При розробці модельних характеристик, обчислювалося середнє, стандартне відхилення.

Під час розробки окремих кількісних показників техніко-тактичної підготовленості, які характерні для заданого рівня спортивної майстерності, використовувався метод, пов'язаний з простим усередненням даних провідних спортсменів з зазначенням індивідуальних відмінностей чи діапазону можливих коливань [5].

Під час проведення педагогічних спостережень методика полягала у наступному: реєструвалась загальна кількість техніко-тактичних дій на спеціальні протоколи, де відмічався № гравця та яку за напрямком та дистанцією передачу було виконано. Дані заносилися в спеціально розроблену таблицю. Знаком «+» відмічалися позитивні техніко-тактичні дії ((прийом виконаний правильно (позитивно), якщо м'яч отримав гравець своєї команди)), а знаком «-» негативні.

Реєструвались наступні індивідуальні техніко-тактичні дії: 1) короткі та середні передачі м'яча назад та поперек поля; 2) короткі та середні передачі

м'яча вперед; 3) передачі м'яча на «хід»; 4) довгі передачі; 5) прострільні та навісні передачі м'яча в штрафну площу суперника; 6) ведення м'яча; 7) обведення суперника; 8) відбір м'яча; 9) перехоплення м'яча; 10) удари по воротам; 11) одноборства за м'яч внизу; 12) одноборства за м'яч вгорі; 13) передачі м'яча головою; 14) втрати м'яча.

Точно виконаними ТТД вважались такі, в результаті яких м'яч зберігався під контролем гравця або опинився у партнера (якщо це удар по воротам, м'яч повинен попасти в площину воріт).

При неточно виконаній дії м'яч опиняється у суперника, а при таких діях, як перехоплення або відбір, він залишається під контролем суперника.

Техніко-тактичні дії, які реєструвалися характеризуються наступними основними признаками:

- короткі передачі – від 5 до 10 м., вперед, назад і поперек поля,
- середні передачі – від 10 до 25 м., вперед, назад і поперек поля,
- довгі – передачі більше 25 м;
- передачі м'яча на «хід» - передачі, які виконуються гравцем, який рухається за напрямком до воріт суперника й виконує її партнеру по команді, який також рухається в тому ж напрямку;
- ведення м'яча – пересування з м'ячем при збереженні контролю над ним;
- обведення суперника – дія футболіста, який володіє м'ячем, спрямована на подолання опору противника;
- відбір – дія, спрямована на оволодіння м'ячем, який контролюється суперником;
- одноборство вгорі – боротьба за м'яча, який летить;
- одноборство внизу – боротьба за м'яч, який знаходиться або котиться по полю;
- перехоплення – дія, спрямована на оволодіння м'ячем, який вже не контролюється суперником;
- удари по воротам – як в площину воріт, так и мимо.

- гра головою – усі прийоми, які виконуються ударом голови.

2.3. Організація дослідження

Методологія дослідження передбачала поетапне проведення педагогічних експериментів.

На **першому етапі** здійснювалося формування предмета дослідження. Було проведено аналіз літературних джерел та практичного досвіду тренерів щодо різних методик реєстрації техніко-тактичної діяльності (ТТД) кваліфікованих футболістів. Це дозволило окреслити актуальні напрями та визначити базові підходи до оцінки змагальної діяльності спортсменів.

На **другому етапі** визначалися показники ТТД кваліфікованих футболістів команди «Металіст 1925» (м. Харків), що брали участь у Чемпіонаті України в Прем'єр-лізі у 2025 році. Цей етап передбачав попередню апробацію та вибір засобів, які найбільш адекватно відповідали завданням дослідження. Було проведено детальний аналіз педагогічних спостережень за ТТД футболістів різного амплуа під час змагальної діяльності команди за підсумками чемпіонату. Усього було проаналізовано 15 ігор вищеназваної команди. Більш об'єктивної оцінки техніко-тактичної підготовленості футболістів різного ігрового амплуа використовувався відео аналіз проведених матчів.

Для визначення особливостей організації гри та виділення критеріїв, що впливають на ефективність ТТД, були зареєстровані показники змагальної діяльності футболістів команди «Металіст 1925», розподілених за амплуа:

- крайні захисники (n = 44);
- останні (задні, вільні) центральні захисники (n = 56);
- опорні центральні півзахисники (n = 35);
- крайні півзахисники (n = 28);
- центральні півзахисники (n = 42);
- нападники (n = 25).

На **третьому етапі**, що проводився у 2025 році, здійснювалося теоретичне та практичне узагальнення отриманих результатів. Показники ТТД систематизувалися, формувалися висновки, що дозволило забезпечити логічне завершення дослідження та підготовку наукової роботи до оформлення.

РОЗДІЛ 3

ПОКАЗНИКИ ТЕХНІКО-ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ФУТБОЛІСТІВ РІЗНИХ ІГРОВИХ АМПЛУА

3.1. Показники техніко-тактичної підготовленості футболістів лінії захисту

Гравці лінії захисту виконують різні функції залежно від обраної тактичної схеми та розташування у системі гри. У сучасному футболі виділяють два основні варіанти організації оборони з урахуванням чисельності захисників: гра в чотири захисники та гра в три захисники. Використання більшої кількості оборонців вважається нераціональним, оскільки у складі команди-суперника в атаках зазвичай задіяні лише один або два номінальні нападники, і надлишок гравців у захисті може призводити до втрати балансу між оборонною та атакуючою фазами гри.

Сучасна практика виділяє класичні спеціалізації гравців лінії оборони:

- Крайній захисник – відповідає за контроль флангу, супроводження атакуючих гравців суперника, участь у відборах м'яча та підключення до атакуючих дій своєї команди.
- Центральний вільний (останній) захисник – виконує роль організатора оборонної лінії, забезпечує прикриття простору перед воротами, контролює центральну зону та взаємодіє з опорними півзахисниками.
- Передній центральний захисник – оперує у передній частині оборони, здійснює відбори, перехоплення та блокування атак суперника, а також сприяє виходу команди у швидкі контратаки.

Залежно від тактичної побудови захисту, гравці можуть розташовуватися у лінію – коли всі оборонці виступають у рівному фронті перед воротами (рис. 3.1, 3.2), або у ламану лінію – коли позиції центрального та крайніх захисників утворюють кутові зміщення для створення зонального покриття та оптимального контролю простору (рис. 3.3).

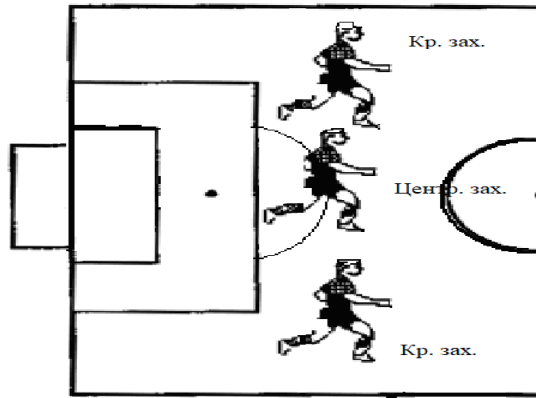

Рис.3.1. Схема розташування трьох захисників під час гри в «лінію».

Умовні позначення: Кр.зах. – крайній захисник; Ц.З. – центральний захисник

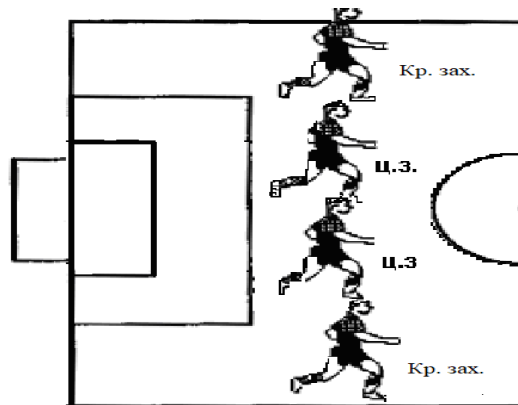

Рис.3.2. Схема розташування чотирьох захисників під час гри в «лінію».

Умовні позначення: Кр.зах. – крайній захисник; Ц.З. – центральний захисник.

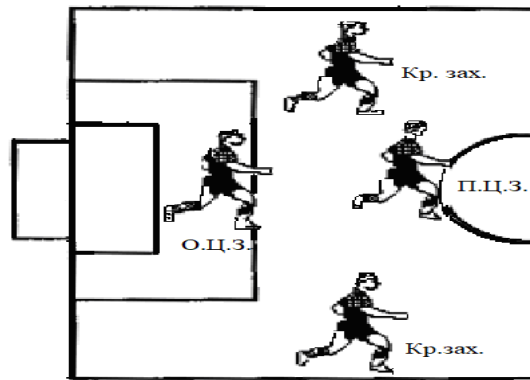

Рис.3.3. Схема розташування чотирьох захисників під час гри по ломаній лінії

Умовні позначення: Кр.зах. – крайній захисник; П.Ц.З. – передній центральний захисник (опорний півзахисник); О.Ц.З. – вільний (останній) центральний захисник.

Лінійна побудова дозволяє ефективно реалізовувати офсайдну тактику та координувати оборонну роботу, тоді як ламана лінія забезпечує гнучкість у захисті від швидких атак суперника і підтримку контратакуючих дій команди.

Таким чином, сучасна організація оборони поєднує функціональне розподілення обов'язків серед гравців та тактичну адаптивність до конкретної ситуації на полі, що визначає ефективність командної гри як у захисті, так і в атакувальних фазах.

Вищенаведені схеми відображають лише початкове розташування гравців лінії захисту на полі. У ході матчу оборонці виконують значно складніші завдання, які виходять за межі їхніх класичних функціональних обов'язків щодо захисту воріт. Крім забезпечення оборонної безпеки, вони активно беруть участь у побудові атакувальних дій команди, забезпечуючи підтримку півзахисників і нападників, участь у контратаках та контроль простору на власній половині поля.

Таким чином, сучасний захисник поєднує традиційні оборонні обов'язки з динамічними тактичними функціями, що вимагає від нього високої технічної підготовки, тактичної обізнаності та здатності швидко адаптуватися до ігрової ситуації.

Аналіз отриманих результатів дозволив визначити, що основні функції крайнього захисника в матчі формуються відповідно до завдань, які він виконує під час гри. До числа ключових техніко-тактичних дій (ТТД) цього гравця відносяться:

- короткі та середні передачі м'яча назад, вперед і вздовж поля, які забезпечують контроль м'яча та підтримують ритм гри команди;
- передачі на «хід», що дозволяють створювати швидкі атакуювальні позиції та розтягувати оборону суперника;
- прострільні та навісні передачі у штрафний майданчик суперника, що є основним засобом реалізації атак через фланги та формування голевих моментів;
- ведення м'яча, яке дозволяє створювати простір для комбінацій, уникати пресингу суперника та підключатися до атакуювальних дій;
- відбір м'яча та його перехоплення, які забезпечують ефективний контроль оборонної зони та перехід у контратаку.

У сумі перелічені ТТД складають 78,2 % від загальної кількості дій, виконаних крайнім захисником протягом матчу (табл. 3.1).

Таблиця.3.1.

Структура показників ТТД крайніх захисників у футболі (n=44)

№ з/р	Показники змагальної діяльності	Об'єм	Статистичні показники			
			%браку	\bar{x}	$\pm\sigma$	V %
1.	Короткі і середні передачі м'яча назад і вздовж поля	Об'єм	13	7,5	57,5	13,4
		% браку	7	5,7	81,4	-
2.	Короткі і середні передачі м'яча вперед	Об'єм	18	7,7	42,8	18,5
		% браку	16	8,5	53,1	-
3.	Передачі м'яча на «хід»	Об'єм	5	4,1	82,0	5,2
		% браку	20	22,7	113,5	-
4.	Довгі передачі	Об'єм	4	2,8	70,0	4,1

		% браку	50	23,1	46,2	-
5.	Прострільні і навісні передачі м'яча в штрафний майданчик суперника	Об'єм	5	2,8	56,0	5,2
		% браку	50	23,4	46,8	-
6.	Ведення м'яча	Об'єм	9	5,2	57,8	9,2
		% браку	0	-	-	-
7.	Обведення суперника	Об'єм	3	2,1	70,0	3,1
		% браку	33	17,7	53,6	-
8.	Відбір м'яча	Об'єм	9	2,7	30,0	9,2
		% браку	44	18,9	42,9	-
9.	Перехоплення м'яча	Об'єм	17	4,8	28,2	17,5
		% браку	17	11,7	68,8	-
10.	Однборства за м'яч внизу	Об'єм	3	2,1	70,0	3,1
		% браку	33	25,6	77,6	-
11.	Однборства за м'яч вгорі	Об'єм	3	2,3	76,7	3,1
		% браку	33	25,4	77,0	-
12.	Передачі м'яча головою	Об'єм	2	1,0	50,0	2,1
		% браку	0	-	-	-
13.	Удари по воротах	Об'єм	4	1,3	32,5	4,2
		% браку	50	29,6	59,2	-
14.	Втрати м'яча	Об'єм	2	1,0	50,0	2,1
15.	Усього за матч	Об'єм	97	14,8	16,8	100
		% браку	20	5,0	25,0	-

Це свідчить про високий рівень комбінованої діяльності крайнього захисника, який поєднує класичні оборонні функції з активною участю в організації атак та підтримці комбінаційних дій команди.

Таким чином, крайній захисник виконує не лише традиційні оборонні функції, а й виступає ключовим елементом тактичної організації команди, здатним впливати на контроль простору, регулювання темпу гри та результативність атакуючих дій. Багатофункціональність цієї позиції підкреслює необхідність високого рівня технічної підготовки, тактичної обізнаності та фізичної витривалості, що дозволяє гравцеві ефективно

взаємодіяти з партнерами, своєчасно включатися в атакувальні комбінації та підтримувати баланс між обороною і наступом.

Необхідно відзначити, що виділення цих технічних прийомів з м'ячем у крайнього захисника цілком обґрунтоване, оскільки його дії не обмежуються тільки захисними функціями. Він часто підключається до атакуючих дій своєї команди як у фазі їх розвитку, так і в завершальній фазі під час створення гольових ситуацій біля воріт суперника. Структура виділених ТТД в основному не суперечить і результатам досліджень, що проводилися раніше.

Найефективніше крайні захисники виконують такі ТТД: короткі і середні передачі м'яча назад, вперед і уздовж поля, передачі м'яча на «хід», ведення м'яча і його перехоплення, а також передачі м'яча головою. Таким чином, високою ефективністю відрізняються практично всі дії з м'ячем, які є основними в структурі змагальної діяльності крайніх захисників. Виняток становлять лише прострільні і навісні передачі м'яча в штрафний майданчик суперника, а також відбір м'яча, ефективність виконання яких залишає бажати кращого. Причина цього бачиться, як в складності даних технічних прийомів, так і в недостатньому рівні виконавської майстерності під час їх виконання. Інтенсифікація гри ускладнює і ефективність класичного відбору м'яча, поступившись місцем колективному, основним елементом якого є перехоплення м'яча.

Аналіз структури змагальної діяльності заднього (останнього) центрального захисника (табл. 3.2) показав, що його основні дії з м'ячем включають: короткі та середні передачі назад, вперед і вздовж поля, ведення м'яча, а також відбір і перехоплення м'яча. У сумі ці техніко-тактичні дії становлять 76,1 % всіх ТТД, виконаних центральним захисником протягом матчу.

**Структура показників ТТД задніх (останніх) центральних захисників
(n=56)**

№ з/р	Показники змагальної діяльності	Об'єм	Статистичні показники			
			% браку	\bar{x}	$\pm\sigma$	V %
1.	Короткі і середні передачі м'яча назад і вздовж поля	Об'єм	10	7,0	70,0	10,7
		% браку	0	-	-	-
2.	Короткі і середні передачі м'яча вперед	Об'єм	22	8,9	40,4	23,6
		% браку	9	7,2	80,0	-
3.	Передачі м'яча на «хід»	Об'єм	4	1,8	45,0	4,3
		% браку	0	-	-	-
4.	Довгі передачі	Об'єм	4	2,2	55,0	4,3
		% браку	50	22,0	44,0	-
5.	Прострільний навесні передачі м'яча вищерафний майданчик суперника	Об'єм	2	1,3	65,0	2,2
		% браку	50	32,5	65,0	-
6.	Ведення м'яча	Об'єм	8	2,8	35,0	8,6
		% браку	0	-	-	-
7.	Обведення суперника	Об'єм	2	1,9	95,0	2,2
		% браку	0	-	-	-
8.	Відбір м'яча	Об'єм	7	2,8	40,0	7,5
		% браку	43	21,9	50,9	-
9.	Перехоплення м'яча	Об'єм	24	7,8	32,5	25,7
		% браку	12	10,9	90,8	-
10.	Однборства за м'яч унизу	Об'єм	3	5,5	183,3	3,2
		% браку	33	26,2	79,4	-
11.	Однборства за м'яч вгорі	Об'єм	2	1,4	70,0	2,2

		% браку	50	23,5	47,0	-
12.	Передачі м'яча головою	Об'єм	2	1,4	70,0	2,2
		% браку	0	-	-	-
13.	Удари по воротах	Об'єм	2	0,4	20,0	2,2
		% браку	50	88,5	177,0	-
14.	Втрати м'яча	Об'єм	1	0,3	30,0	1,1
15.	Усього за матч	Об'єм	83	12,6	15,2	100,0
		% браку	16	3,7	23,1	-

Такий розподіл демонструє, що задній центральний захисник виконує ключові функції контролю оборонної зони, забезпечує передачу м'яча для організації гри команди та активно взаємодіє з іншими лініями у процесі переходу від оборони до атаки. Це підкреслює його роль як центрального елемента тактичної структури команди, який впливає на стабільність оборони та ефективність виходу команди в атакувальні дії.

Відповідність виділених показників техніко-тактичної діяльності ігровому амплу заднього центрального захисника є цілком закономірною. Більшість дій з м'ячем виконуються цим гравцем на високому якісному рівні, за винятком відбору м'яча, де рівень браку становить 43 %. Основною причиною цього є характер функцій заднього центрального захисника, який, як правило, діє на підстрахуванні партнерів, зосереджуючись на перехопленнях м'яча, а не на активних відборах.

Таким чином, відбір м'яча у діяльності заднього центрального захисника відіграє другорядну роль порівняно з перехопленням, що зумовлює менш істотний акцент на вдосконаленні цієї техніко-тактичної дії. Це свідчить про специфіку амплу, де пріоритет віддається забезпеченню стабільності оборонної лінії та мінімізації ризику втрати м'яча у критичних зонах поля.

Аналіз показників змагальної діяльності переднього центрального захисника (табл. 3.3) показав, що в його грі переважають такі техніко-тактичні дії з м'ячем: короткі та середні передачі назад, вперед і вздовж поля, довгі передачі, ведення м'яча, відбір та перехоплення м'яча, а також одноборства за м'яч у низу та вгорі. У сумі ці дії складають 84,4 % від загальної кількості ТТД, виконаних переднім центральним захисником протягом матчу.

Таблиця 3.3

Показники ТТД передніх центральних захисників (опорних півзахисників) (n=35)

№ з/р	Показники змагальної діяльності	Об'єм	Статистичні показники			
		% браку	\bar{x}	$\pm\sigma$	V %	%
1.	Короткі і середні передачі м'яча назад і уздовж поля	Об'єм	11	11,4	103,6	11,4
		% браку	0	-	-	-
2.	Короткі і середні передачі м'яча вперед	Об'єм	17	9,5	55,9	17,7
		% браку	11	11,9	108,2	-
3.	Передачі м'яча на «хід»	Об'єм	4	2,1	52,5	4,2
		% браку	25	20,0	80,0	-
4.	Довгі передачі	Об'єм	5	5,6	112,0	5,2
		% браку	40	24,6	61,5	-
5.	Прострільні і нависні передачі м'яча в штрафний майданчик суперника	Об'єм	3	2,5	83,3	3,1
		% браку	33	28,3	85,8	-
6.	Ведення м'яча	Об'єм	7	3,4	48,6	7,3
		% браку	0	-	-	-
7.	Обведення суперника	Об'єм	2	2,6	130,0	2,1
		% браку	50	25,9	51,8	-
8.	Відбір м'яча	Об'єм	9	3,6	40,0	9,4
		% браку	55	23,9	43,4	-
9.	Перехоплення м'яча	Об'єм	21	7,6	36,2	21,9
		% браку	19	9,5	50,0	-
10.	Одноборства за м'яч в низу	Об'єм	5	5,0	100,0	5,2
		% браку	40	26,4	66,0	-
11.	Одноборства за м'яч вгорі	Об'єм	6	3,9	65,0	6,3
		% браку	33	24,1	73,0	-
12.	Передачі м'яча головою	Об'єм	3	2,5	83,3	3,1
		% браку	0	-	-	-
13.	Удари по воротах	Об'єм	1	0,3	30,0	1,0
		% браку	100	29,9	29,9	-
14.	Втрати м'яча	Об'єм	2	1,0	50,0	2,1
15.	Усього за матч	Об'єм	83	14,5	17,5	100
		% браку	23	4,8	20,9	-

Такий розподіл свідчить про високу активність цього гравця у різних фазах гри, зокрема у контролі центральної зони оборони, організації побудови

атак через передачі та забезпеченні надійного прикриття для партнерів. Передній центральний захисник поєднує класичні оборонні функції з активною участю у боротьбі за м'яч у повітрі та на землі, що підкреслює багатофункціональний характер його амплуа та визначає необхідність високого рівня технічної, тактичної та фізичної підготовки.

Функції переднього центрального захисника у значній мірі зумовлені його участю у руйнуванні атак суперника, що розвиваються через центральну зону, а також у перехідних фазах гри, пов'язаних із переведенням м'яча з флангу на фланг. Крім того, ці гравці активно включаються у початкову фазу атакуючих дій своєї команди. Саме це обґрунтовує виділення певної групи техніко-тактичних дій (ТТД) для аналізу їхньої змагальної діяльності.

Найбільш якісно передні центральні захисники виконують короткі та середні передачі назад, вперед і вздовж поля, ведення м'яча та його перехоплення. Саме ці дії застосовуються найчастіше в ігровому процесі, забезпечуючи надійність оборони та ефективну підтримку атакуючих комбінацій команди.

Проведений аналіз дозволив визначити структуру техніко-тактичних дій з м'ячем, які найчастіше виконуються захисниками різних ігрових амплуа. Встановлено, що ця структура має певні відмінності залежно від специфіки функцій, які виконують гравці у складі оборонної лінії. Для більш точного порівняння характеристик діяльності різних типів захисників було здійснено порівняльний аналіз кількісних і якісних показників змагальної діяльності (табл. 3.4), що дозволяє виділити особливості застосування технічних і тактичних прийомів у різних ігрових ролях та оцінити їхній вплив на ефективність гри команди.

**Результати порівняльного аналізу між показниками ТТД
кваліфікованих футболістів різних амплуа лінії захисту**

№ з/р	Показники змагальної діяльності	Об'єм % браку	Порівнювані амплуа захисників						
			Крайній і задній центральний		Крайній і передній центральний		Задній і передній центральні		
			t	p	t	p	t	p	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	
1.	Короткі і середні передачі м'яча назад і уздовж поля	об'єм	2,04	<0,05					
		% браку	6,19	<0,001	5,27	<0,001			
2.	Короткі і середні передачі м'яча вперед	об'єм	2,40	<0,05			2,50	<0,01	
		% браку	4,37	<0,001	2,10	<0,05			
3.	Прострільні навесні передачі м'яча у штрафний майданчик супротивника	об'єм	6,52	<0,001	3,33	<0,001	2,17	<0,05	
		% браку			2,86	<0,01	2,63	<0,01	
4.	Ведення м'яча	об'єм			2,06	<0,05			
5.	Обведення суперника	об'єм	2,50	<0,01					
		% браку	8,01	<0,001	3,32	<0,001	9,28	<0,001	
6.	Відбір м'яча	об'єм	3,62	<0,001			2,80	<0,01	
		% браку			2,23	<0,05	2,40	<0,05	
7.	Перехоплення м'яча	об'єм	5,71	<0,001	2,71	<0,01			
		% браку	2,22	<0,05			2,98	<0,01	
8.	Однороства за м'яч внизу	об'єм			2,22	<0,05			
9.	Однороства за м'яч вгорі	об'єм	2,54	<0,01	4,03	<0,001	5,84	<0,001	
		% браку	3,43	<0,001			3,31	<0,001	
10.	Передачі м'яча головою	об'єм			2,23	<0,05	2,16	<0,05	
11.	Удари по воротах суперника	об'єм	9,90	<0,001	15,0	<0,001	14,14	<0,001	
		% браку			7,42	<0,001	3,08	<0,001	
12.	Втрати м'яча	об'єм	6,33	<0,001			5,78	<0,001	
13.	Усього за матч	% браку	4,44	<0,001	2,70	<0,01	7,37	<0,001	

Зокрема, дослідження показало, що гравці лінії оборони виконують у матчі практично однаковий обсяг техніко-тактичних дій з м'ячем незалежно від свого амплуа. Водночас, якість виконання цих дій істотно вища у заднього центрального захисника порівняно з переднім центральним або крайнім захисником. Така закономірність пояснюється тим, що задній центральний захисник, як правило, діє на підстрахуванні партнерів, що забезпечує йому певну тимчасову та просторову перевагу під час прийняття рішень у грі. Це

дозволяє більш ефективно контролювати м'яч, здійснювати точні передачі та перехоплення, а також мінімізувати ризики втрати м'яча під час оборонних дій.

Гра переднього центрального захисника переважно орієнтована на руйнування атак супротивника через центральну зону поля та створення сприятливих умов для підстрахування заднього центрального захисника. Ця специфіка функцій пояснює відносно високу кількість помилок у виконанні техніко-тактичних дій (ТТД) переднім центральним захисником, що навіть перевищує рівень неточності у діях крайнього захисника.

Порівняльний аналіз структури змагальної діяльності крайніх і задніх центральних захисників показує, що крайні гравці значно частіше застосовують у грі короткі та середні передачі назад і вздовж поля, прострільні та навісні передачі в штрафний майданчик суперника, обведення, відбори, одноборства у повітрі та завершальні удари по воротах. Водночас крайні захисники рідше, ніж задні центральні, виконують короткі та середні передачі вперед і перехоплення м'яча, а також частіше допускають втрати м'яча під час його контролю чи зупинки.

Таким чином, розбіжності у структурі та ефективності ТТД між крайніми та задніми центральними захисниками відображають різницю в їхніх функціональних ролях: крайні гравці більш активно залучені до атаквальних дій і підтримки флангів, тоді як задні центральні – забезпечують стабільність оборонної лінії та мінімізують ризики втрат м'яча в критичних зонах.

Порівняльний аналіз змагальної діяльності крайніх та передніх центральних захисників показує, що крайні гравці мають перевагу в частоті застосування таких техніко-тактичних дій (ТТД) з м'ячем, як прострільні та навісні передачі в штрафний майданчик суперника, ведення м'яча та удари по воротах. Ці дії відображають їхню активну участь у підтримці атак та розвитку гри на флангах.

Водночас, передні центральні захисники переважають у використанні таких ТТД, як перехоплення м'яча, одноборства за м'яч у низу та повітрі, а

також передачі м'яча головою, що пов'язано з їхньою ключовою функцією – забезпечення стабільності оборонної лінії та ефективного блокування атак суперника в центральних зонах поля.

Отже, розподіл ТТД між крайніми та передніми центральними захисниками чітко відображає спеціалізацію їхніх ігрових ролей: крайні гравці більш активно залучені до створення атакуючих моментів, тоді як передні центральні – до контрольованого руйнування атак супротивника та організації надійної оборони.

Порівняльний аналіз показників змагальної діяльності двох центральних захисників виявив, що задній центральний захисник переважає за обсягом коротких і середніх передач м'яча вперед та завершальних ударів по воротах суперника. Такий розподіл ТТД свідчить про його здатність ефективно підтримувати атаки та забезпечувати контроль простору попереду оборонної лінії.

У свою чергу, передній центральний захисник частіше застосовує прострільні та навісні передачі в штрафний майданчик суперника, відбори м'яча, одноборства внизу та нагорі, а також передачі м'яча головою. Проте інтенсивне залучення до таких активних дій збільшує ризик втрати м'яча, що відображається у більш високому рівні браку у порівнянні із заднім центральним захисником.

Отже, аналіз показників підкреслює різницю у функціональних ролях центральних захисників: задній гравець орієнтований на стабільність передач і завершальні дії, тоді як передній виконує більш агресивні оборонні та атакувальні функції, що підвищує інтенсивність контакту з м'ячем і рівень ризику втрат.

Проведений аналіз показав, що крайні захисники переважно використовують ті дії з м'ячем, які дозволяють ефективно виконувати як оборонні, так і атакувальні завдання, зокрема підключення до атак та завершальні удари по воротах суперника. Такий підхід обумовлює їхню

двосторонню функціональність на полі та здатність впливати на хід гри як у захисті, так і в атаці.

Для заднього центрального захисника, відповідно до специфіки його ролі, характерне використання лише тих ТТД, які забезпечують надійність центральної зони перед воротами та виконання першої передачі при переході від оборони до атаки. Це підкреслює його функцію як основного «регулятора» оборони та стабілізатора командної гри.

У свою чергу, передній центральний захисник частіше застосовує дії з м'ячем, що дозволяють йому першим вступати в боротьбу за м'яч, полегшуючи завдання заднього центрального захисника під час підстраховки, та, за нагоди, активно підключатися до атакуючих дій команди.

Таким чином, аналіз дав змогу виділити не лише найчастіше використовувані ТТД, але й ті дії, які специфічно відрізняють захисників різних амплуа один від одного. Порівняння цих показників дозволило визначити структуру найбільш значущих техніко-тактичних дій для кожного амплуа, що є ключовим для оцінки ефективності їхньої змагальної діяльності у складі команди.

1. Для крайніх захисників основними ТТД є:

- короткі і середні передачі м'яча назад і уздовж поля;
- передачі «на хід»;
- прострільні і навісні передачі м'яча в штрафний майданчик суперника;
- ведення м'яча;
- обведення суперника;
- відбір м'яча;
- удари по воротах суперника.

2. Для задніх центральних захисників основними ТТД є:

- короткі і середні передачі м'яча вперед;
- перехоплення м'яча.

3. Для передніх центральних захисників основними ТТД є:

- довгі передачі м'яча;

- відбір м'яча;
- перехоплення м'яча;
- одноборства за м'яч внизу;
- одноборства за м'яч вгорі;
- передачі м'яча головою.

3.2. Показники техніко-тактичної підготовленості футболістів середньої лінії

Дослідження особливостей змагальної діяльності футболістів середньої лінії (табл. 3.5) показало, що крайні півзахисники значно частіше використовують у грі короткі та середні передачі м'яча вперед ($p < 0,01$), частіше вступають у одноборства ($p < 0,05$) та рідше допускають втрату м'яча ($p < 0,05$) у порівнянні з центральними півзахисниками.

Таблиця 3.5.

Показники ТТД крайніх (n=28) та центральних (n=42) кваліфікованих півзахисників

№ з/р	Показники змагальної діяльності	Кількість дій % браку	Крайній півзахисник		Центральний півзахисник		t-критерій Ст'юдента	
			$\bar{X}_{1 \pm m_1}$	%	$\bar{X}_{2 \pm m_2}$	%	t	p
1.	Прийом м'яча	кількість	15,92±0,78	27,8	22,43±0,68	28,59	6,29	<0,001
		% браку	9,64±2,10		7,67±1,68	-	0,73	>0,05
2.	Короткі та середні передачі м'яча назад й поперек поля	кількість	11,57±0,64	20,5	16,21±0,52	20,7	5,63	<0,001
		% браку	11,73±1,87	-	9,93±1,18	-	1,99	>0,05
3.	Короткі та середні передачі м'яча вперед	кількість	13,28±0,72	24,3	24,33±0,69	30,9	11,08	<0,001
		% браку	28,76±8,42	-	24,96±1,73	-	0,44	>0,05
4.	Довгі передачі	кількість	0,96±0,15	1,6	1,69±0,17	2,2	3,23	<0,01
		% браку	59,26±5,56	-	57,74±2,95	-	0,24	>0,05
5.	Ведення м'яча	кількість	1,61±0,11	3,5	1,66±0,16	2,2	0,25	>0,05
		% браку	0	-	0	-	-	-
6.	Обведення суперника	кількість	2,18±0,17	3,7	2,02±0,21	2,6	0,59	>0,05
		% браку	54,09±5,99	-	52,94±4,39	-	0,15	>0,05
7.	Відбір м'яча	кількість	4,82±0,59	9,6	4,28±0,24	5,5	0,84	>0,05
		% браку	52,59±4,71	-	58,33±4,27	-	0,90	>0,05
8.	Перехоплення м'яча	кількість	2,00±0,16	3,8	2,66±0,21	3,4	2,50	<0,05
		% браку	26,78±4,36	-	17,85±3,08	-	1,67	>0,05
9.	Гра головою	кількість	1,71±0,15	3,4	1,93±0,18	2,5	0,94	>0,05
		% браку	27,08±4,08	-	17,28±3,35	-	1,85	>0,05
10	Удари по воротам ногою	кількість	0,89±0,13	1,5	0,95±0,09	1,3	0,38	>0,05
		% браку	48,00±4,41	-	60,00±4,55	-	1,89	>0,05

11.	Удари по воротам головою	кількість	0,18±0,04	0,3	0,09±0,02	0,11	2,01	<0,05
		% браку	20,00±1,92	-	25,00±1,19	-	2,21	<0,05
	Усього за матч:	кількість	59,61±4,75	100	78,78±4,50	100	2,93	<0,01
		% браку	23,91±1,75	-	18,83±1,10	-	2,45	<0,05

Це свідчить про їхню активну участь у просуванні м'яча по флангах, підтримку атакуючих дій та збереження контролю над м'ячем у широких зонах поля.

У свою чергу, центральні півзахисники демонструють достовірно більшу та ефективнішу участь у грі головою ($p < 0,001$), що обумовлено їхньою роллю у контролі центральної частини поля, перехопленні м'ячів у повітрі та забезпеченні комбінаційних дій у середині поля.

Отже, аналіз показників підтверджує спеціалізацію амплуа середніх півзахисників, де крайні гравці більш орієнтовані на дії на флангах та підтримку атак, тоді як центральні – на контроль центральної зони, перехоплення та гру повітрі.

Таким чином, можна стверджувати, що структура основних техніко-тактичних дій футболістів середньої лінії є здебільшого однорідною та визначається специфікою їхньої змагальної діяльності. Винятком є обведення суперника, яке, як показали результати, характерне лише для крайнього півзахисника.

Крім того, якість виконання передач м'яча у різних напрямках демонструє певну диференціацію між амплуа: короткі та середні передачі назад і поперек ($p < 0,01$), а також передачі м'яча вперед ($p < 0,05$) виконуються достовірно якісніше крайніми півзахисниками. Це підкреслює їхню здатність ефективно контролювати гру на флангах, підтримувати атаки та мінімізувати втрати м'яча.

Особливості організації гри середніх півзахисників зумовлені специфікою виконуваних ними функцій. Центральний півзахисник насамперед виконує єднальні та конструктивні функції, спрямовані на

розвиток атакувальних дій команди через відкриття простору у центральних зонах поля та забезпечення комбінаційної взаємодії між лініями.

У свою чергу, крайній півзахисник має більш динамічну роль, де значну питому вагу займають дії, спрямовані не лише на просування атаки, але й на створення гострих моментів біля воріт суперника. При цьому всі техніко-тактичні дії виконуються в умовах постійного дефіциту часу та простору, що потребує високої швидкості прийняття рішень, точності передач і володіння м'ячем у обмежених зонах.

Порівняльний аналіз кількісних показників змагальної діяльності дозволив виявити, що центральні півзахисники значно частіше приймають м'яч ($t=6,29$; $p<0,001$), виконують більше коротких і середніх передач м'яча вперед ($t=11,08$; $p<0,001$), назад й поперек поля ($t=5,63$; $p<0,001$), довгих передач м'яча ($t=3,23$; $p<0,01$), перехоплень ($t=2,50$; $p<0,05$) і ударів по воротах головою ($t=2,01$; $p<0,05$). Крайні півзахисники за гру виконують меншу кількість ТТД ($t=2,93$; $p<0,01$), а коефіцієнт браку гірший, ніж у центральних півзахисників ($t=2,45$; $p<0,05$). За іншими параметрами, структура змагальної діяльності гравців середньої лінії не має достовірних відмінностей ($p>0,05$), а відзначаються лише деякі тенденції переважання окремих ТТД.

Проведені нами дослідження показують, що основними діями з м'ячем, які визначають структуру змагальної діяльності півзахисників, є: - для крайніх півзахисників: - прийом м'яча; - короткі та середні передачі м'яча назад й поперек поля; - короткі та середні передачі м'яча вперед; - перехоплення м'яча; - обведення суперника; - відбір м'яча; - удари по воротах суперника.

- для центральних півзахисників: - прийом м'яча; - короткі та середні передачі м'яча вперед; - короткі та середні передачі м'яча назад й поперек поля; - перехоплення м'яча; - відбір м'яча.

3.3. Показники техніко-тактичної підготовленості футболістів лінії нападу

Завдання, що вирішуються під час гри футболістами лінії нападу виділяються у структурі кількісних і якісних характеристик змагальної діяльності (табл.3.6).

Таблиця.3.6.

Показники ТТД кваліфікованих нападників (n=25)

№ з/р	Показники змагальної діяльності	Обсяг або % браку	Нападники		
			X	±s	%
1.	Короткі та середні передачі м'яча назад та вздовж поля	Обсяг	17	6,2	20,2
		% браку	6	9,3	-
2.	Короткі та середні передачі м'яча уперед	Обсяг	8	6,5	9,5
		% браку	25	18,7	-
3.	Передачі м'яча «на хід»	Обсяг	3	2,4	3,6
		% браку	0	24,3	-
4.	Довгі передачі м'яча	Обсяг	3	1,9	3,6
		% браку	33	31,5	-
5.	Прострільні та навісні передачі м'яча у штрафну площу	Обсяг	3	2,0	3,6
		% браку	66	28,9	-
6.	Ведення м'яча	Обсяг	10	2,5	11,9
		% браку	10	6,2	-
7.	Обведення суперника	Обсяг	7	2,8	8,4
		% браку	43	21,2	-
8.	Відбір м'яча	Обсяг	5	3,1	5,9
		% браку	60	28,3	-
9.	Перехоплення м'яча	Обсяг	8	3,7	9,5
		% браку	37	28,3	-
10.	Одноборства за м'яч внизу	Обсяг	5	4,6	5,9
		% браку	20	35,1	-
11.	Одноборства за м'яч вгорі	Обсяг	5	5,0	5,9
		% браку	60	31,5	-
12.	Передачі м'яча головою	Обсяг	3	1,5	3,6
		% браку	33	29,3	-
13.	Удари по воротах суперника	Обсяг	3	1,5	3,6
		% браку	100	37,0	-
14.	Втрапи м'яча	Обсяг	4	1,8	4,8
		% браку	28	3,1	-
15.	Усього за матч	Обсяг	84	11,3	100
		% браку	28	3,1	-

Дослідження змагальної діяльності кваліфікованих нападників показало, що основу їхніх техніко-тактичних дій (ТТД) складають короткі та середні передачі м'яча назад, вперед і вздовж поля, які становлять 29,7 % від усіх ТТД.

У середньому за матч висококваліфіковані нападники виконують такі дії:

- Короткі та середні передачі м'яча назад і вздовж поля – $17 \pm 6,2$, брак 6 %
- Короткі та середні передачі м'яча вперед – $8 \pm 6,5$, брак 25 %
- Передачі «на хід» – $3 \pm 2,4$, брак 0 % (3,6 % від усіх ТТД)
- Довгі передачі – $3 \pm 1,9$, брак 33 % (3,6 % від усіх ТТД)
- Прострільні та навісні передачі у штрафну площину суперника – $3 \pm 2,0$, брак 66 % (3,6 % від усіх ТТД)
- Ведення м'яча – $10 \pm 2,5$, брак 10 % (11,9 % від усіх ТТД)
- Обведення суперника – $7 \pm 2,8$, брак 43 % (8,4 % від усіх ТТД)
- Відбори м'яча – $5 \pm 3,1$, брак 60 % (5,9 % від усіх ТТД)
- Перехоплення м'яча – $8 \pm 3,7$, брак 37 % (9,5 % від усіх ТТД)
- Одноборства за м'яч внизу – $5 \pm 4,6$, брак 20 % (5,9 % від усіх ТТД)
- Одноборства за м'яч вгорі – $5 \pm 5,0$, брак 60 % (5,9 % від усіх ТТД)
- Передачі м'яча головою – $3 \pm 1,5$, брак 33 % (3,6 % від усіх ТТД)
- Удари по воротах суперника – $3 \pm 1,5$, брак 100 % (3,6 % від усіх ТТД)
- Втрати м'яча – $4 \pm 1,8$ (4,8 % від усіх ТТД)

Таким чином, загальна кількість ТТД кваліфікованого нападника за матч становить $84 \pm 11,3$, при цьому середній коефіцієнт браку – 28 % (рис.3.4.).

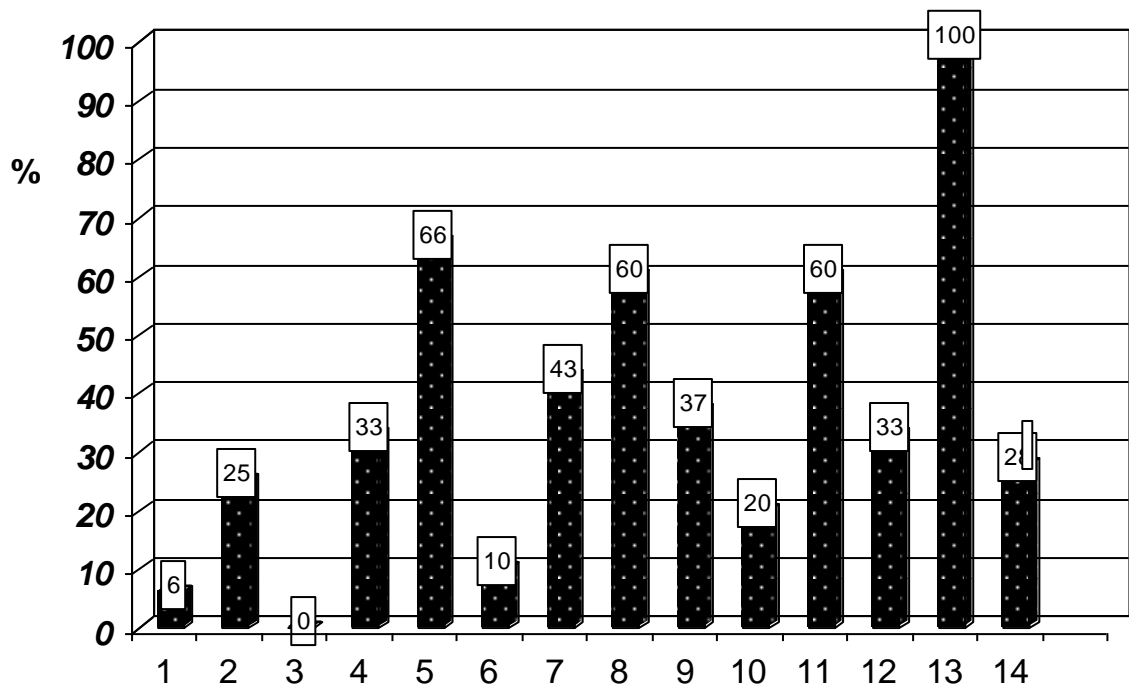

Рис.3.4. Показники коефіцієнту браку різних техніко-тактичних дій кваліфікованих нападників у середньому за гру, %

Аналіз коефіцієнта браку (рис. 3.4) показав, що найвищий рівень помилок у висококваліфікованих нападників спостерігається під час виконання ударів по воротах суперника, де коефіцієнт браку складає 100 %. Значно високий брак також характерний для прострільних та навісних передач у штрафну площу суперника – 66 %.

Натомість найнижчий рівень браку зафіксовано під час виконання передач «на хід», де помилок немає (0 %), а також у коротких та середніх передачах м'яча назад і поперек поля, де коефіцієнт браку складає лише 6 %.

Ці дані свідчать про те, що нападники проявляють високу ефективність у простих і добре відпрацьованих технічних діях, тоді як складні та ризиковані дії, такі як удари по воротах та навіси в штрафну, характеризуються значним відсотком помилок.

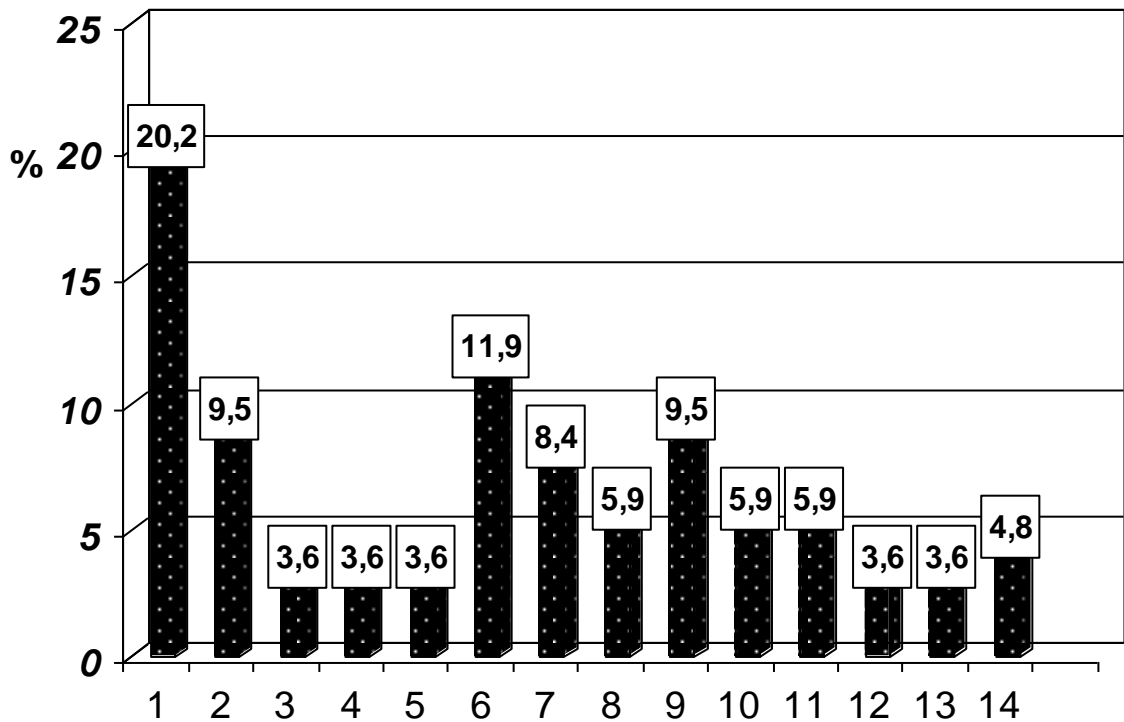

Рис. 3.5. Показники відсотку використання різних техніко-тактичних дій висококваліфікованими нападниками у середньому за гру, %

Найбільший відсоток використання під час гри (рис. 3.5) припадає на короткі та середні передачі назад та вздовж поля – 20,2% та ведіння м'яча – 11,9%, найменший – 3,6% у наступних прийомах: передач м'яча «на хід», довгих передач м'яча, прострільних та навісних передач м'яча у штрафну площину супротивника, передач м'яча головою, ударів по воротах суперника.

У кваліфікованих нападників виділяються короткі і середні передачі м'яча назад, вперед і вздовж поля, ведіння м'яча, обведення суперника, відбір м'яча і його перехоплення, а також різні види одноборств за м'яч, які являють собою 77,2% загального об'єму ТТД за матч. Невід'ємним елементом арсеналу ігрових прийомів у нападника є також і удари по воротах суперника. Найефективніше висококваліфіковані нападники виконують такі дії з м'ячем як короткі і середні передачі назад і вздовж поля, передачі «на хід», ведіння м'яча і одноборства внизу.

Змагальна діяльність нападників відбувається в умовах різного рівня протидії з боку суперника. У висококваліфікованих форвардів більш

інтенсивний та жорсткий характер гри часто призводить до зниження обсягу та результативності техніко-тактичних дій. Крім того, спостерігається недостатньо якісне виконання таких ігрових елементів, як прострільні та навісні передачі до штрафного майданчика, ведення м'яча, удари по воротах, а також фіксується значна кількість його втрат під час прийому або контролювання.

Зіставлення показників змагальної діяльності, що виділилися, дозволяє конкретизувати структуру основних дій з м'ячем у кваліфікованих нападників:

- короткі і середні передачі м'яча назад і упоперек поля;
- ведіння м'яча;
- обведення суперника;
- відбір м'яча;
- передачі м'яча головою;
- удари по воротам.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Вивчення та аналіз науково-методичної літератури дозволяють констатувати, що на сьогоднішній день техніко-тактична підготовка футболістів багато в чому визначає рівень їхньої спортивної кваліфікації.

Вивчені літературні джерела вказують на те, що лише у процесі цілеспрямованого спортивного тренування виникає можливість отримання необхідних знань, умінь та навичок у техніко-тактичних діях футболістів різної кваліфікації.

2. Результати проведеного дослідження дозволили виявити суттєві відмінності у кількості та ефективності виконання основних техніко-тактичних дій у футболістів різних ігрових амплуа під час матчів. Найбільші відмінності спостерігаються у виконанні ударів по воротах, передач м'яча у простих ігрових ситуаціях, веденні м'яча та відборі його у суперника. Це свідчить про специфіку функціональної ролі кожного амплуа на полі та визначає ключові напрямки підвищення майстерності гравців.

3. Для підвищення ефективності навчально-тренувального процесу необхідно здійснювати індивідуалізацію розвитку техніко-тактичної майстерності футболістів, орієнтуючись на структуру найбільш значимих дій з м'ячем для конкретного амплуа. Такий підхід дозволяє максимально ефективно впливати на показники змагальної діяльності гравця та на результативність команди загалом.

4. Порівняльний аналіз центральних захисників виявив, що задній центральний захисник переважає за обсягом коротких і середніх передач м'яча вперед та за кількістю завершальних ударів по воротах суперника. Натомість передній центральний захисник частіше здійснює прострільні та навісні передачі у штрафну площу, відбори м'яча, одноборства як у низу, так і вгорі, а також передачі головою, проте при цьому демонструє більш високий відсоток втрат м'яча. Це підкреслює диференційовану роль центральних захисників у обороні та розвитку атакуювальних дій.

5. Аналіз діяльності крайніх захисників показав, що вони частіше використовують дії з м'ячем, які дозволяють успішно виконувати як оборонні, так і атаквальні завдання, включаючи завершальні удари по воротах. Це свідчить про збільшення ролі крайніх захисників у сучасному футболі, де вони виконують функції не лише захисників, а й активних учасників атаквальної гри.

6. Порівняльний аналіз показників крайніх та центральних півзахисників продемонстрував, що крайні півзахисники частіше вступають у боротьбу за м'яч у низу, проте рідше здійснюють передачі головою порівняно з центральними півзахисниками. За іншими показниками структура їхньої змагальної діяльності значущо не відрізняється, спостерігаються лише окремі тенденції переважання певних техніко-тактичних дій. У той же час обсяг ударів по воротах суперника середніх півзахисників суттєво перевищує показники захисників, що підтверджує необхідність включення цієї дії до числа ключових для гравців середньої лінії.

7. У ході дослідження були визначені обсяги виконання та відсоток браку окремих техніко-тактичних прийомів футболістів різних амплуа, а також порівняння їх показників в межах однієї лінії. Це дозволяє більш точно оцінювати сильні та слабкі сторони гравців та коригувати індивідуальні тренувальні програми.

8. Встановлено конкретні завдання та функціональні обов'язки для гравців різних амплуа, що впливають із специфіки ігрових ситуацій на полі. Отримані дані дозволяють більш об'єктивно проводити розбір матчів і підготовку до ігор, що сприяє підвищенню командної злагодженості та результативності.

9. На основі отриманих результатів відкривається реальна можливість оптимізації навчально-тренувального процесу команди «Металіст 1925» м. Харків шляхом корекції вправ, планування тренувань та диференціації навантажень відповідно до специфіки амплуа, що, у свою чергу, підвищує ефективність підготовки та змагальної діяльності футболістів.

10. Подальші дослідження планується зосередити на вивченні техніко-тактичної підготовленості провідних зарубіжних футболістів різних ігрових амплуа та їх порівнянні з українськими гравцями. Отримані дані дозволять виявити сильні та слабкі сторони вітчизняних футболістів, що дасть можливість розробити ефективні методики підвищення їхніх показників і сприятиме подальшому розвитку українського футболу на національному та міжнародному рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдула А.Б., Журід С.М., Коваль С.С., Перцухов А.А., Лебедєв С.І. Теорія та методика обраного виду спорту (футбол): навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності 017 Фізична культура та спорт. Харків: ХДАФК, 2024. 174 с.
2. Абдула А.Б. Контроль фізичної підготовленості футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 15 – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. – Випуск 5 (99) 18. – С. 9-12.
3. Абдула А.Б., Марченко В.А., Перцухов А.А. Теорія та методика обраного виду спорту (футбол), Харків: ХДАФК. 2021, 159 с.
4. Абдула, А., Перцухов, А., Шаленко, В. Аналіз атакуючих техніко-тактичних дій провідних футбольних клубів Європи // Спортивні ігри. – 2023. – № 2(28). – С. 4-14.
5. Алексіс Угальде-Рамірес. Фізичні навантаження відповідно до ігрових позицій, результатів матчу та таймів під час Чемпіонату світу з футболу 2018 року. Журнал фізичного виховання та спорту (JPES), Vol. 20 (6), ст. 490, С. 3635 – 3641.
6. Базилевич О.П. Організація гри при підготовці футболістів високої кваліфікації: метод. посібник. К.: Український письменник, 2011. 71 с.
7. Білецький О. (2020). Сучасні тенденції розвитку техніко-тактичної підготовки футболістів. *Фізична культура, спорт і здоров'я нації*, №4, С. 45–49.
8. Білоконь, В., Анікєєнко, Л. Використання інноваційних технологій під час навчання техніко-тактичних дій студентів-футболістів // Науковий часопис УДПУ ім. Михайла Драгоманова. Серія 15. – 2022. – № 11(157). С. 9-11.
9. Ван Лейбо. Техніко-тактична підготовка футболістів на основі моделювання спеціальних вправ на етапі підготовки до вищих досягнень : дис. / Ван Лейбо. – Київ: НУФВСУ, 2021. – 183 с.

10. Василюк В. М. Основи футболу: Навчально-методичний посібник. Рівне: О. Зень, 2020. 268 с.
11. Великий О. Показники техніко-тактичної підготовленості футболістів команд-учасниць чемпіонату Європи 2012 року в динаміці ігрового часу. День студентської науки: зб. тез доп. за результатами наук. конф. студентів ЛДУФК. Львів, 2016. С. 52-54.
12. Гончар П. (2020). Оптимізація тренувального процесу гравців різних амплуа у футболі. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*, №7(127), С. 33–37.
13. Дмитрів Р., Лопецький С., Пасічняк Л. Порівняльний аналіз виступів чоловічих національних збірних команд України на чемпіонатах Європи з командних ігрових видів спорту. *Спортивні ігри*. 2022. № 3(25). С. 35-45.
14. Дорошенко Е. Ю. Методика вдосконалення техніко-тактичних дій футболістів з урахуванням показників спеціальної фізичної підготовленості. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2016;2(71): С. 116-119.
15. Журід С. М., Без'язичний Б.І. Теорія та методика обраного виду спорту (футбол). Харків: ХДАФК. 2021, 185 с.
16. Журід С.М., Булгаков О. І., Мичка І.В., Лебедев С.І. Особливості контролю змагальної діяльності нападників у футболі віком 14-15 років. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 15. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020. Випуск 4 (124) 20. С. 42-47.
17. Журід С.М., Коваль С.С., Лебедев С.І., Ребаз Слеман Техніко-тактична підготовка футболістів. ХДАФК, Харків. 2020, 207 с.
18. Журід С.М., Лебедев С.І. Модельні показники виконання стандартних положень в зоні атаки, їх динаміка та вплив на кінцевий результат в іграх чемпіонату світу з футболу 2022 року в Катарі. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць*, (15(34), 198–212.

19. Журід С.М. Техніко-тактична підготовленість збірних студентських команд. Спортивні ігри. Науковий журнал. №2(16). 2020. С.21-27.
20. Костюкевич В.М., Гудима С.А., Перепелиця О.А., Поліщук В.М. Теорія і методика футболу. Видавництво КНТ. Київ. 2019 р. 310 с.
21. Костюк Р. (2022). Аналіз ефективності дій гравців різних амплуа у змагальній діяльності. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*, №1, С. 77–81.
22. Крайник Я., Мулик В., Окунь Д., Коваль С. Використання спеціальних вправ для розвитку рухових якостей та формування техніко-тактичних дій захисників 13-14 років у підготовчому періоді. *Слобожанський науково-спортивний вісник: наук.-теорет. журн.* – Харків: ХДАФК, 2020. - №6 (74). – С.32-36.
23. Круцевич Т.Ю. Теорія та методика фізичного виховання / Т.Ю Круцевич – Київ: Олімпійська література, 2012. – 392 с.
24. Кузьменко А. (2020). Тактична підготовка як фактор ефективності командних дій у футболі. *Молода спортивна наука України*, Т.24, С. 91–96.
25. Кулик Д.Г. Техніко – тактична підготовка футболістів / Д.Г. Кулик. – Вінниця: Вінницький нац. техн. ун-т, 2021. – 48 с.
26. Лебедев С.І., Перцухов А.А. «Теорія та методика обраного виду спорту (футбол)» (для студентів 2 курсу). Конспект лекцій. Харківської державної академії фізичної культури (спеціальність: 017 Фізична культура і спорт). Харків: ХДАФК, 2021. 132 с.
27. Лебедев С.І. «Теорія та методика обраного виду спорту (футбол)» (для студентів I курсу). Конспект лекцій. Харківської державної академії фізичної культури (спеціальність: 017 Фізична культура і спорт). Харків: ХДАФК, 2021. 132 с.
28. Лісенчук Г.А., Ван Лейбо. Програма техніко-тактичної підготовки футболістів 16-17 років. Перспективи, проблеми та наявні здобутки розвитку фізичної культури і спорту в Україні. Вінниця, 2021. С. 222-225.

29. Лісенчук Г, Тищенко В, Ван Лейбо, Шеховцова К. Напрями удосконалення технології поточного управління у футболі. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2020; №3: С.31-37.

30. Мамітько, А.В., Хадико, О.О. Техніко-тактична підготовка як основний фактор становлення спортивної майстерності футболістів різного віку // Науковий часопис УДПУ ім. Михайла Драгоманова. Серія 15. – 2024. – № 7(180). – С.103-106.

31. Марченко В.А., Журід С.М., Коваль С.С. Теорія та методика футболу. Навчальний посібник. ХДАФК, Харків. 2021, 248 с.

32. Марченко В.А., Перевознік В.І., Шелудько П.І. Теорія та методика обраного виду спорту (футбол). ХДАФК, Харків. 2021, 228 с.

33. Мигаль М., Максименко Л. Техніко-тактична підготовка сучасних футболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки. Інноваційні і цифрові технології у процесі підготовки спортсменів в умовах формального і неформального навчання : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 5 жовтня 2022 р. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022. С. 91–92.

34. Мітова О.О. Теоретико-методичні основи контролю в командних спортивних іграх у процесі багаторічної підготовки. Монографія. Дніпро, 2022. 396 с.

35. Мітова О .(2020). *Технологія реалізації системи контролю у командних спортивних іграх в процесі багаторічного удосконалення*. Фізична культура, спорт та здоров'я нації (10). pp. 83-91.

36. Мороз В. (2019). Методика вдосконалення техніко-тактичних дій футболістів високої кваліфікації. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, №2, С. 55–60.

37. Мулик В.В., Камаєв О.І. Теорія системності і системний підхід в професійній діяльності тренера: навчально-методичний посібник. Харків, ХДАФК, 2017. 88 с.

38. Ніколаєнко В.В., Воробйов М.І. Аспекти техніко-тактичної підготовки юних футболістів // Науковий часопис УДПУ ім. Михайла Драгоманова. Серія 15. – 2023. – № 4(163). – С.12-17.

39. Ніколаєнко В. В. Система багаторічної підготовки футболістів до досягнення вищої спортивної майстерності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора наук з фізичного виховання і спорту: спец. 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт». 2015. С. 40.

40. Перевозник В.І. Використання методів математичної статистики в спортивних іграх. Спортивні ігри. ХДАФК, Науковий журнал. №2(28) Харків 2023. С.85-95.

41. Перевозник В.І., Перцухов А.А. Показники фізичного розвитку юних футболістів 14-15 років. Спортивні ігри: електронний науковий журнал. Харків, 2022, №2(24). С. 30–39.

42. Перевозник, В., Перцухов, А. Аналіз показників переміщення м'яча футболістами високої кваліфікації в умовах змагальної діяльності // Спортивні ігри. – 2022. – № 3(25). – С. 122-129.

43. Перевозник В.І. Показники техніко-тактичних дій (одноборства, відбори, перехоплення, удари) збірної команди України в іграх 1/8 та ¼ чемпіонату Європи 2020-2021 років. Слобожанський науково-спортивний вісник. ХДАФК. Харків. № 4 (84), 2021. С.44-49.

44. Перцухов А.А., Без'язичний Б.І., Худякова В.Б. Порівняльні характеристики ТТД провідних футбольних клубів світу. Слобожанський науково-спортивний вісник: наук.-теорет.журн. Харків: ХДАФК, 2021. №3 (83).

45. Перцухов А.А. Інтенсивність та ефективність застосування пресингу футболістами команд високого рівня. Спортивні ігри: електронний науковий журнал. Харків, 2020. №2 (16). С. 50-57.

46. Перцухов А.А. Шаленко В.В. Модельні характеристики провідних футболістів різного ігрового амплуа. Модельні характеристики провідних

футболістів різного ігрового амплуа. Слобожанський науково-спортивний вісник: наук.-теорет. журн. Харків: ХДАФК, 2021. №1 (81). С. 47-58.

47. Платонов В.М. Сучасна система спортивного тренування. К.: Перша друкарня, 2020. 704 с.

48. Савчук М. (2023). Індивідуалізація тренувального процесу у футболі на основі амплуа. *Спортивний вісник Придніпров'я*, №2, С. 40–45.

49. Соломонко В.В., Лісенчук Г.А., Соломонко О.В., Пилипенко В.О. Футбол у школі: Посібник для дітей та вчителів. К., 2019. 296 с.

50. Соломонко В. В. Футбол: підручник Київ: Олімпійська література, 2005. 296 с.

51. Страшненко, С.С., Дубинська, О.Я. Характеристики психомоторики, фізичної і техніко-тактичної підготовленості футбольних воротарів різної кваліфікації // Олімпійський та паролімпійський спорт. – 2024. – № 1. – С. 140-144.

52. Футбол. Навчальна програма для дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності. – Київ, 2003., - 105 с.

53. Футбол: навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву та шкіл вищої спортивної майстерності. [Текст] / В.М. Костюкевич, В.М. Шамардін, В.І. Воронова, В.Г. Догадайло та ін.. – Київ: Республіканський науково-методичний кабінет, 2015. –148 с.

54. Шаленко В.В., Перцухов А.А. Особливості виконання результативних ударів у ворота футболістами в іграх команд високого рівня. Слобожанський науково-спортивний вісник: наук.-теорет. журн. – Харків: ХДАФК, 2020. - №2(76). С.11-16.

55. Шамардін В. Н., Виноградов В. Е., Дьяченко А. Ю. Фізична підготовка футболістів високої кваліфікації. Київ: Славутич -Дельфін; 2017, 170 с.

56. Шевченко Ю. (2021). Диференційований підхід до розвитку техніко-тактичних умінь футболістів. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, №4, С. 62–66.

57. Abdula A., Kofanov I. Peculiarities of coordination abilities of preschool children playing football. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University Series 15 Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*. 2024. No. 7(180). P. 9–11.

58. Bozyılan, E. & Bilgin, S. (2025). *Technical, tactical, and physical performances of football players in different formations and positions: a systematic review*. *Uluslararası Bozok Spor Bilimleri Dergisi*, 6(2), 196-208.

59. Iván-Baragaño, I., Casal, C. A., Maneiro, R., & Losada, J. L. (2024). *Comparative study of positioning and technical-tactical indicators between teams of different performance levels in the Qatar 2022 FIFA World Cup*. *Kinesiology*, 56 (1), 101-116.

60. Lebediev, S., Zhurid, S., Koval, S. & Shalenko, V. Control of physical and technical readiness of football players at the stage of specialized basic training. *Slobozhanskyi Herald of Science and Sport*, 26(1), 14-19.

61. Michailidis, Y. (2025). *Influence of playing position on the match running performance: the effect of formation 1-4-3-3 on different speed zones*. *Applied Sciences*, 15 (15), 8430.

62. Shamardin V.N., Khorkavyu B.V. Organizational structure of technical and tactical training of skilled goalkeepers in football. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*. Vol. 19. Issue 2. P. 75–79.

63. Teixeira, J. E., Forte, P., Ferraz, R., Branquinho, L., Silva, A. J., Monteiro, A. M., & Barbosa, T. M. (2022). *Integrating physical and tactical factors in football using positional data: a systematic review*. *PeerJ*, 10, e14381.

64. Tojo, Ó., Spyrou, K., Teixeira, J., Pereira, P., & Brito, J. (2023). *Effective playing time affects technical-tactical and physical match parameters in football*. *Frontiers in Sports and Active Living*.

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Кафедра: футболу та хокею

Рівень вищої освіти: другий магістерський рівень

Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка

Спеціальність: 017 фізична культура та спорт

Форма здобуття освіти: денна

ВІДГУК

НАУКОВОГО КЕРІВНИКА НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Геворкяна Михайла Рудольфовича

(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема кваліфікаційної роботи: **ТЕХНІКО-ТАКТИЧНА ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ КВАЛІФІКОВАНИХ ФУТБОЛІСТІВ РІЗНИХ ІГРОВИХ АМПЛУА.**

1. Ступінь обґрунтування актуальності теми. Тема роботи є досить актуальною соціально-педагогічною проблемою. Актуальність роботи обумовлена недостатньою розробленістю теоретичних та практичних аспектів даної проблеми, об'єктивними потребами фахівців для подальшого розвитку футболу.

2. Обсяг та структура роботи, характеристика її розділів. Структура та зміст роботи засвідчують, що вона охоплює цілісний процес науково-дослідної роботи, який включає всі її стадії: від ідеї, розробки теоретичних засад та до впровадження результатів у практику. Робота складається зі списку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Робота викладена на 77 сторінках машинописного тексту, ілюстрована 6 рисунками та 5 таблицями. У бібліографії використано 64 літературних джерел, що обумовлено характером проведеного дослідження.

3. Відповідність роботи меті та завданням. Робота повністю відповідає її меті. Дослідження проведено в рамках визначених завдань. Зміст повністю відповідає завданням.

4. Оцінка повноти використання фактичних даних. Фактичні дані в роботі представлені достатньо. Автор опрацював значний обсяг соціально-педагогічної літератури.

5. Використання в роботі сучасних методів та методик. У роботі використані сучасні методи дослідження: аналіз спеціальної науково-методичної літератури, педагогічні спостереження, методи математично-статистичної обробки даних, які є адекватними поставленій меті. Автором наведено обґрунтування загальної методології дослідження, послідовність і структура проведення дослідження відповідно до визначених етапів та результатів.

6. Результати випускної роботи (теоретичні, практичні). Теоретичні і практичні результати дослідження представлені в роботі достатньо і можуть бути використанні в соціально-педагогічній практиці фахівця в сфері фізичної культури і спорту.

7. Оцінка наукового апарату і стилю роботи. У роботі чітко сформульовано наукові позиції: об'єкт, предмет, мета, завдання дослідження. Автор на достатньому рівні володіє науковим апаратом. Мова кваліфікаційної роботи має окремі стилістичні і граматичні недоліки.

8. Ставлення здобувача освіти до роботи, зауваження і побажання наукового керівника. У процесі дослідження студент виявив самостійність, ініціативність, цілеспрямованість, зацікавленість, організованість.

9. Висновок керівника після перевірки роботи на плагіат. Кваліфікаційна робота, має достатню унікальність тексту й допускається до її захисту.

10. Загальна оцінка кваліфікаційної роботи та висновок про можливість допуску роботи до захисту. Робота повністю відповідає вимогам, що ставляться до такого виду робіт, є самостійним, завершеним дослідженням і заслуговує на позитивну оцінку.

Науковий керівник:

Журід Сергій Миколайович

(прізвище, ім'я, по батькові)

Доцент, к.фіз.вих., Харківська державна академія фізичної культури, доцент кафедри футболу та хокею

«30» листопада 2025 р.

Підпис _____

РЕЦЕНЗІЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Геворкяна Михайла Рудольфовича

(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема кваліфікаційної роботи: **ТЕХНІКО-ТАКТИЧНА ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ КВАЛІФІКОВАНИХ ФУТБОЛІСТІВ РІЗНИХ ІГРОВИХ АМПЛУА**

Обсяг кваліфікаційної роботи: *кількість сторінок 74, рисунків 6, таблиць 5, використаної літератури 64.*

1. Висновок щодо відповідності змісту випускної роботи меті й завданням. Представлена робота повністю відповідає її меті і завданням. Завдання роботи визначенні чітко і коректно спрямовані на досягнення мети.

2. Коротка характеристика виконання кваліфікаційної роботи. Тема роботи є досить актуальною соціально-педагогічною проблемою.

У роботі чітко сформульовано наукові позиції: мета, об'єкт, предмет, концептуальна основа і завдання дослідження.

Зміст роботи відповідає темі. Тема розкрита достатньо повно. Викладення матеріалу логічне, послідовне.

Безперечною цінністю роботи є наукова новизна результатів дослідження, що розширює і доповнює уявлення про особливості техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих футболістів різного амплуа.

Посилання на використані джерела численні і доцільні, проте у деяких місцях роботи необхідні посилання відсутні.

Технічне оформлення роботи відмінне. Оформлення бібліографії відповідає існуючим стандартам. Мова кваліфікаційної роботи має деякі стилістичні недоліки.

Робота, яка представлена на рецензію, є свідомством того, що її автор має достатньо високий рівень загальної та спеціальної підготовки, здатен творчо підходити до вирішення практичних завдань.

Таким чином кваліфікаційна робота здобувача освіти Геворкяна Михайла Рудольфовича на тему **ТЕХНІКО-ТАКТИЧНА ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ КВАЛІФІКОВАНИХ ФУТБОЛІСТІВ РІЗНИХ ІГРОВИХ АМПЛУА** є самостійним, завершеним дослідженням в рамках визначених завдань, відповідає повністю вимогам щодо кваліфікаційних робіт і заслуговує на позитивну оцінку.

Рецензент: Абдула Анатолій Борисович

Доцент, к.фіз.вих., Харківська державна академія фізичної культури, завідувач кафедри футболу та хокею

«30» листопада 2025 р.

Підпис _____

ПРОТОКОЛ ПЕРЕВІРКИ НАВЧАЛЬНОЇ (КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ) РОБОТИ

Назва роботи **ТЕХНІКО-ТАКТИЧНА ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ КВАЛІФІКОВАНИХ ФУТБОЛІСТІВ РІЗНИХ ІГРОВИХ АМПЛУА**

Тип роботи: кваліфікаційна робота

(кваліфікаційна робота, курсовий проект (робота), інше (зазначити))

Підрозділ кафедра футболу та хокею, факультет магістратури, заочного навчання та підвищення кваліфікації

(кафедра, факультет)

Науковий керівник Журід С.М., доцент

(прізвище, ініціали, посада)

Показники звіту подібності

Strikeplagiarism	
Оригінальність	82,66%
Схожість	17,34%

Аналіз звіту подібності (відмітити потрібне)

Запозичення, виявлені у роботі, оформлені коректно і не містять ознак плагіату.

Виявлені у роботі запозичення не мають ознак плагіату, але їх надмірна кількість викликає сумніви щодо цінності роботи і відсутності самостійності її автора. Роботу направити на доопрацювання.

Виявлені у роботі запозичення є недобросовісними і мають ознаки плагіату та/або в ній містяться навмисні спотворення тексту, що вказують на спроби приховування недобросовісних запозичень.

Заявляю, що ознайомлений (-на) з повним звітом подібності, який був згенерований Системою щодо роботи (додається)

Автор Геворкян М.Р.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Науковий керівник Журід С.М.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Опис прийнятого рішення

Роботу допущено до захисту

Технічний адміністратор Системи Стадник С.О.

(підпис) (прізвище, ініціали)

Експерт _____ (за потреби)

(підпис)

(прізвище, ініціали, посада)

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ**ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АКАДЕМІЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ***Випуск 11***Видається з 2014 року****Виходить 1 раз на рік****РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ****Головний редактор:****Стадник С.О., к.фіз.вих., доцент.****Технічний редактор:****Окунь Д.О., к.фіз.вих., доцент.****Члени редколегії:****Абдула А.Б., к.фіз.вих., доцент.****Джим В.Ю., д.фіз.вих., доцент.****Єфременко А.М., к.фіз.вих., доцент.****Кизім П.М., доцент.****Масляк І.П., к.фіз.вих., професор.****Мулик К.В., д.фіз.вих., професор.****Павлик О.М., к.психол.н., доцент.****Пилипко О.О., к.пед.н., доцент.****Півень О.Б., к.фіз.вих., доцент.****Помещикова І.П., к.фіз.вих., доцент.****Пятисоцька С.С., д.фіз.вих., доцент.****Середа Н.В., к.фіз.вих., доцент.****Сидорова Т.В., к.фіз.вих., доцент.****Сутула В.О., д.пед.н., професор.****Таран Л.М. к.фіз.вих., доцент.****Торяник І.І., д.мед.н., професор.****Тропін Ю.М., к.фіз.вих., доцент.****Харків****Харківська державна академія фізичної культури****2025**

1. ТРЕНУВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ОБРАНОМУ ВИДІ СПОРТУ

1. Атращенко В.В., науковий керівник: к.фіз.вих., доцент Шевченко О.О. КОНТРОЛЬ ТОЧНОСТІ КОРОТКОЇ ПОДАЧІ У БАДМІНТОНІСТІВ 14-15 РОКІВ.....	12
2. Белоконь О.Г., науковий керівник: к.фіз.вих., доцент Лебедєв С.І. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КІЛЬКОСТІ ДОТИКІВ М'ЯЧА ТА РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ФУТБОЛІСТІВ 14-15 РОКІВ РІЗНОГО ІГРОВОГО АМПЛУА ПІД ЧАС ТРЕНУВАНЬ.....	15
3. Бойко О.С., науковий керівник: к.фіз.вих., доцент Бойченко Н.В. ВДОСКОНАЛЕННЯ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТА ТЕХНІКО-ТАКТИЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ КВАЛІФІКОВАНИХ ДЗЮДОЇСТІВ.....	20
4. Бочагіна М.І., науковий керівник: к.фіз.вих., доцент Пашков І.М. ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ СПОРТСМЕНІВ 14-17 РОКІВ У ПРОЦЕСІ ТРЕНУВАНЬ З ТАЕКВОН-ДО І.Т.Ф.....	23
5. Бугайов М.С., науковий керівник: к.фіз.вих., доцент Тропін Ю.М. ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ, ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ШВИДКІСНИХ ЯКОСТЕЙ В КАРАТЕ.....	27
6. Бунаков-Кузьменко О.Р., науковий керівник: доцент Кизім П.М. УДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ СПОРТСМЕНОК КАТЕГОРІЇ ЛЕДІ-ФОРМЕЙШН АКРОБАТИЧНОГО РОК-Н-РОЛУ.....	30
7. Буряк К.Є., науковий керівник: к.фіз.вих., доцент Тропін Ю.М. ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЛЕКСІВ ВПРАВ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ КВАЛІФІКОВАНИХ БОРЦІВ.....	34
8. Вербовата О.В., науковий керівник: к.фіз.вих., доцент Романенко В.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОРΟΣЛИХ КВАЛІФІКОВАНИХ КАРАТИСТІВ ТА КАРАТИСТІВ-ЮНІОРІВ.....	38
9. Власенко В.Г., науковий керівник: доктор філософії (PhD) Пашкова В.І. ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТАЕКВОНДИСТІВ 12-14 РОКІВ.....	42
10. Воробійова А.О., науковий керівник: старший викладач Красова І.В. ДИНАМІКА ПОКАЗНИКІВ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ СПОРТСМЕНОК 8-9 РОКІВ У ХУДОЖНІЙ ГІМНАСТИЦІ.....	46
11. Гацько Д.В., науковий керівник: к.фіз.вих., доцент Гриньова Т.І. ДОСЛІДЖЕННЯ РУХОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЛИЖНИКІВ-ГОНЩИКІВ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО СПРИНТЕРСЬКИХ ДИСТАНЦІЙ.....	50
12. Геворкян М.Р., науковий керівник: к.фіз.вих., доцент Журід С.М. ТЕХНІКО-ТАКТИЧНА ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ КВАЛІФІКОВАНИХ ФУТБОЛІСТІВ РІЗНИХ ІГРОВИХ АМПЛУА.....	54

ТЕХНІКО-ТАКТИЧНА ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ КВАЛІФІКОВАНИХ ФУТБОЛІСТІВ РІЗНИХ ІГРОВИХ АМПЛУА

Геворкян М.Р.

Науковий керівник: к.фіз.вих., доцент Журід С.М.

***Анотація.** У статті розглянуто особливості техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих футболістів різних ігрових амплуа. Визначено основні показники ефективності техніко-тактичних дій гравців та проаналізовано їх відмінності залежно від позиції на полі. Наведено результати педагогічних спостережень і практичних досліджень, що дозволяють оптимізувати тренувальний процес відповідно до специфіки амплуа.*

***Ключові слова:** техніко-тактична підготовленість, амплуа, кваліфіковані гравці.*

Вступ. Проблема вдосконалення техніко-тактичної підготовленості

54

кваліфікованих футболістів є однією з ключових у сучасному спорті. Високий рівень змагальної діяльності вимагає від гравців не лише досконалого володіння технічними прийомами, а й уміння ефективно застосовувати їх у конкретних ігрових ситуаціях. Особливої уваги потребує вивчення особливостей підготовки спортсменів різних ігрових амплуа, адже вимоги до дій нападників, півзахисників, захисників і воротарів мають суттєві відмінності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки значно підвищився інтерес до дослідження змагальної діяльності у футболі, оскільки аналіз і оцінка усього, що відбувається під час змагань дозволяє вирішити ряд найважливіших завдань, зокрема виявити причино-наслідкові зв'язки, які впливають на результат спортивного поєдинку, оптимально побудувати навчально-тренувальний процес, визначити тенденції подальшого розвитку футболу і т.д [5,8].

Дослідження останніх років [1,2,4,7] свідчать, що ефективність ігрової діяльності визначається здатністю гравця приймати оптимальні рішення за мінімальний час у динамічних умовах. Розроблені вітчизняними фахівцями методики тренувань [3,6] спрямовані на вдосконалення техніки передач, ведення, ударів і переміщень з урахуванням тактичних вимог. Проте питання комплексної оцінки техніко-тактичних дій гравців різних амплуа залишається недостатньо розкритим.

Методологія побудови стратегії і тактики ведення гри, що базується на конкретних даних контролю та аналізу, може розглядатися як важливий чинник забезпечення ефективної змагальної діяльності у футболі. Виявлення недоліків при аналізі ігрових характеристик команди супротивника і облік своїх можливостей, дозволяє своєчасно коректувати техніко-тактичні дії в ході змагальної діяльності.

Зв'язок дослідження з темою НДР кафедри футболу та хокею. Робота виконана згідно з ініціативною темою НДР у галузі фізичної культури та спорту Харківської державної академії фізичної культури на 2023-2028 рр. «Оптимізація навчально-тренувального процесу у футболі» номер держреєстрації 0123U105317.

Об'єкт дослідження – змагальна діяльність кваліфікованих футболістів різних ігрових амплуа.

Предмет дослідження – техніко-тактична підготовленість кваліфікованих гравців різних ігрових амплуа.

Мета дослідження: підвищити ефективність техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих футболістів різних ігрових амплуа шляхом виявлення їх специфічних особливостей і розроблення методичних рекомендацій щодо вдосконалення тренувального процесу.

Завдання дослідження:

1. Ознайомитися зі станом питання з даної тематики в літературних джерелах.

2. Визначити кількісні та якісні показники техніко-тактичних дій кваліфікованих футболістів різного ігрового амплуа під час змагальної діяльності.

3. Виявити особливості техніко-тактичних дій гравців різного амплуа, їх відсоткове співвідношення у загальній структурі гри команди «Металіст» м. Харків.

4. Провести порівняльний аналіз використання різних техніко-тактичних прийомів гравцями різного амплуа.

Наукова новизна:

- вивчені особливості техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих футболістів під час відповідальних змагань;

- проведений порівняльний аналіз техніко-тактичної підготовленості гравців різного ігрового амплуа з метою корекції навчально-тренувального процесу кваліфікованих футболістів.

Практичне значення роботи полягає у можливості широкого застосування положень роботи в тренувальному процесі кваліфікованих футболістів. Отримані експериментальні дані можуть використовуватися у практичній діяльності тренерів під час проведення розбору проведеної та настанови на наступну гру, а також для корекції навчально-тренувального процесу кваліфікованих команд.

Матеріал і методи дослідження. З метою визначення особливостей організації гри та виділення критеріїв, які обумовлюють її ефективність у футболістів різного амплуа, були зареєстровані показники змагальної діяльності футболістів високої кваліфікації різних амплуа в іграх команди «Металіст 1925» м. Харків у чемпіонаті Прем'єр-ліги у 2025 році, які поділялися на:

- крайніх захисників (n=44),
- останніх (задніх, вільних) центральних захисників (n=56),
- опорних центральних півзахисників (n=35),
- крайніх півзахисників (n=28),
- центральних півзахисників (n=42),
- нападників (n=25).

Використано методи: педагогічних спостережень, відеоаналіз матчів, інструментальні методи запису змагальної діяльності за допомогою комп'ютерної програми «Статистика-футбол», математико-статистичні методи.

Оцінювалися такі показники: кількість техніко-тактичних дій, коефіцієнт браку різних техніко-тактичних дій, результативність дій у фазі атаки й оборони.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналіз показників змагальної діяльності показав, що нападники виконують найбільшу кількість техніко-тактичних дій (у середньому 87 ± 5 за гру), серед яких домінують передачі у завершальну фазу атаки та удари по воротах. Півзахисники вирізняються високою точністю коротких і середніх передач (до 85%) і найбільшою участю у тактичних комбінаціях. Захисники характеризуються високою ефективністю у відборі м'яча (78%) та організації оборонних дій.

Порівняльний аналіз показав, що техніко-тактична підготовленість гравців формується відповідно до функціональних обов'язків амплуа, а ефективність виконання дій залежить від рівня спеціалізованої техніко-тактичної підготовки.

Результати підтверджують доцільність індивідуалізації тренувального процесу. Наприклад, для півзахисників рекомендовано збільшити обсяг вправ на

прийняття рішень під тиском часу, а для нападників — тренування реалізації голевих моментів у змінних умовах гри.

Висновки:

1. Техніко-тактична підготовленість футболістів різних амплуа має виражену специфіку, що зумовлює необхідність диференційованого підходу у тренувальному процесі.

2. Отримані результати досліджень дозволили виявити відмінності у показниках кількості та ефективності використання основних техніко-тактичних елементів під час матчів у гравців різних ігрових амплуа. Особливо суттєві відмінності відмічені по ударах по воротах, подачам м'яча в простих ситуаціях, а також в веденнях м'яча та відборі м'яча у суперника.

3. Проведений аналіз змагальної діяльності дозволив установити, що для крайніх захисників характерно більш часте використання тих дій з м'ячем, які дозволяють йому успішно вирішувати як виключно захисні, так і, в разі підключення, задачі атакуювального плану, аж до виконання завершальних ударів по воротах суперника.

4. В ході роботи виявлені об'єми та відсоток браку окремих техніко-тактичних прийомів гравців різного амплуа, а також показники гравців різних амплуа в межах цих дій.

5. Визначені завдання для гравців різних амплуа, їх обов'язки, які витікають з умов, що складаються на поле під час змагальної діяльності, що дає можливість об'єктивніше проводити розбір і установку на ігри.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку інтегрованих моделей техніко-тактичної підготовки з використанням цифрових технологій аналізу гри (системи GPS-трекінгу, відеоаналітики, показників навантаження).

Список використаної літератури:

1. Білецький О. (2020). Сучасні тенденції розвитку техніко-тактичної підготовки футболістів. *Фізична культура, спорт і здоров'я нації*, №4, С. 45–49.
2. Боднар І. (2021). Інформаційні технології у контролі техніко-тактичних дій спортсменів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я*, №3, С. 18–22.
3. Гончар П. (2020). Оптимізація тренувального процесу гравців різних амплуа у футболі. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*, №7(127), С. 33–37.
4. Костюк Р. (2022). Аналіз ефективності дій гравців різних амплуа у змагальній діяльності. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*, №1, С. 77–81.
5. Кузьменко А. (2020). Тактична підготовка як фактор ефективності командних дій у футболі. *Молода спортивна наука України*, Т.24, С. 91–96.
6. Мороз В. (2019). Методика вдосконалення техніко-тактичних дій футболістів високої кваліфікації. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, №2, С. 55–60.
7. Савчук М. (2023). Індивідуалізація тренувального процесу у футболі на основі амплуа. *Спортивний вісник Придніпров'я*, №2, С. 40–45.

-
8. Шевченко Ю. (2021). Диференційований підхід до розвитку техніко-тактичних умінь футболістів. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, №4, С. 62–66.